

Prikazi, ocjene, osvrti

Rudolf Filipović, Antica Menac: *Engleski element u hrvatskome i ruskom jeziku*. Školska knjiga, Zagreb, 2005.

U izdanju Školske knjige objavljena je 2005. godine knjiga Rudolfa Filipovića i Antice Menac pod naslovom *Engleski element u hrvatskome i ruskom jeziku*. Knjiga ima 77 stranica, a podijeljena je na četiri dijela: I. Uvod; II. Teorija; III. Analiza te IV. Zaključci. Na kraju se na pet stranica donosi opsežna bibliografija.

U uvodnome dijelu autori govore o istraživanjima koja su prethodila pisanju knjige. Studija je, naime, rezultat dugogodišnje suradnje na području utjecaja engleskoga jezika na ruski i hrvatski akademkinje Antice Menac i akademika Rudolfa Filipovića. Primarni je njihov interes bio ispitati na koji se način anglicizmi prilagođuju sustavima dvaju jezika na nekoliko jezičnih razina. O tim su prilagodbama zajedno objavili četiri znanstvena priloga: u prvome su opisali adaptaciju anglicizama u ruskom i hrvatskom jeziku na ortografskoj razini, u drugome na fonološkoj, u trećem na morfološkoj, a u četvrtome na semantičkoj. Zadatak koji su si postavili u ovoj knjizi bio je da se upravo na temelju dosadašnjih proučavanja dade zaokružen prikaz teorije po kojoj je analiza rađena te njezine primjene na konkretnu građu – dakle, na posuđenice iz engleskoga u ruskom i hrvatskom jeziku.

Istraživanje je temeljeno na teoriji jezika u dodiru Rudolfa Filipovića, prema kojoj se prilagodba jezičnih modela u anglicizme vrši na četiri, ranije spomenute, razine: ortografskoj, fonološkoj, morfološkoj i semantičkoj. Na svim se navedenim razinama događaju promjene koje određuju oblik i značenje pojedinih anglicizama u svakom od istraživanih jezika.

U poglavlju o teoriji detaljno se i sustavno opisuje znanstvena osnova istraživanja koja je izgrađivana tijekom niza godina u kojima se radilo na proučavanju jezičnih dodira engleskoga i nekoliko europskih jezika. Opsežni i veoma široko koncipirani projekti rezultirali su 1986. godine monografijom *Teorija jezika u kontaktu* Rudolfa Filipovića koja je zapravo sinteza dotadašnjih istraživanja. Ta je knjiga postala temeljem za daljnja proučavanja i poslužila kao teorijski okvir unutar kojega se vrlo uspješno mogu analizirati međusobni utjecaji jezika.

Teorija u sebi sadržava nekoliko bitnih segmenata koji su nezaobilazni pri klasifikaciji promjena kroz koje tijekom prilagodbe prolazi posuđena riječ. Kako bi ta klasifikacija bila što sadržajnije, autori su uveli inovaciju koja uključuje *kronološki* i *kvalitativni* element. Oni djeluju usporedno i pomažu pri daljnjoj podjeli promjena koje nastupaju tijekom adaptacije modela. Primijenivši takav pristup u analizi na fonološkoj, morfološkoj i semantičkoj razini, autori su us-

tanovili kako se – kronološki gledano – *primarne promjene* javljaju u razdoblju koje traje od početka jezičnoga dodira do trenutka kad se anglicizam potpuno integrira u sustav jezika primatelja i praktički dobiva status domaće riječi. U tom se svojem liku tada dalje razvija u skladu s pravilima domaćega sustava, a sve se te promjene označuju kao sekundarne. *Sekundarne se promjene* javljaju na svim jezičnim razinama, ali su najviše izražene na semantičkoj razini, s obzirom na to da posuđenice, zahvaljujući visokomu stupnju integriranosti u domaći sustav, šire opseg svojega prvotnoga značenja, a povremeno ga i mijenjaju. Osim kronološkoga, u analizi je primijenjen i kvalitativni pristup. Autori smatraju kako on pomaže da se utvrde promjene koje bi inače ostale izvan dotadašnjih teorijskih okvira. Riječ je, naime, o tome da se primarna adaptacija javlja u *dvojezičnoj sredini* prilikom dodira jezika davatelja i jezika primatelja, a rezultat je promjena modela u tzv. kompromisnu repliku. Sekundarna se adaptacija, naprotiv, javlja u *jednojezičnoj sredini* jezika primatelja, nakon što je anglicizam potpuno uključen u domaći sustav pa je podložan svim promjenama kao i svaka domaća riječ.

Teorijski okvir koji je primijenjen u analizi engleskih posuđenica u ruskom i hrvatskom, u znatnome je dijelu ostao nepromijenjen, dakle, slijedio je sva načela koja su upotrebljavana pri istraživanju anglicizama u drugim europskim jezicima. Ipak je neke segmente trebalo modificirati s obzirom na specifičnosti koje su se pojavile u ruskome. Tako je, primjerice, uveden peti princip koji regulira formiranje ortografije osnovnoga oblika anglicizma, jer osim četiri principa koji se, uglavnom, mogu primijeniti na sve istraživane jezike, za ruski je bio potreban i taj dodatni, jer se trebalo voditi računa o pojavi tipičnoj za ruski, a to je kategorija palataliziranih suglasnika. Što se fonološke, morfološke i semantičke prilagodbe tiče (dakle, transfonemizacije, transmorfemizacije i transsemantizacije), sva načela koja su primjenjivana za druge jezike pokazala su se valjanima i za ruski.

Sama analiza, koja čini treće, ujedno i najopsežnije, poglavlje na konkretnoj građi pokazuje s kakvim se problemima istraživač može susresti pri ispitivanju engleskih posuđenica u dva srodna, ali u nekim aspektima ipak vrlo različita, jezika. Premda su i hrvatski i ruski slavenski jezici te bi se zbog te činjenice moglo očekivati kako će prilagodba posuđenica iz engleskoga teći jednakim putem, analiza je pokazala kako se u nekim situacijama unutar pojedinih razina ta dva jezika ponašaju različito. Dakako, takve situacije nužno zahtijevaju prilagodbu ili čak dopunu postojeće teorije. Prvi se problem pokazao na ortografskoj razini jer je trebalo u obzir uzeti rusku posebnost, a to je ćirilčno pismo, a drugi, koji smo već spomenuli, da se u ruskome ortografija nekih anglicizama oblikuje prema izgovoru palataliziranih suglasnika.

Na fonološkoj razini autori su sva pravila transfonemizacije primijenili na anglicizme u oba jezika, premda postoje stanovite razlike u fonološkim sustavima. Specifičnost je ruskoga, primjerice, pojava tzv. dugih (produljenih) suglasnika, *geminata* – za strane riječi, dakako i za posuđenice engleskoga podrijetla; ta pojava nije do kraja normirana pa se često javljaju dublete.

Prilagodba na morfološkoj razini nije pokazala neke veće razlike kod istraživanih jezika: dok engleski ima tzv. prirodni rod, ruski i hrvatski imaju gra-

matičko–prirodni pa se, primjerice, u oba jezika primatelja mogao utvrditi velik broj imeničkih anglicizama na suglasnik. Osim tih zajedničkih tipova, u ruskoj me postoji znatna skupina nesklonjivih imeničkih anglicizama, ponajviše srednjega roda. Kod glagola je značajno to što ruski i hrvatski, za razliku od engleskoga, imaju glagolski vid pa se ta kategorija, naravno opaža i kod posuđenih glagola.

Semantička razina pokazala je kako se i u ruskom i u hrvatskome posudeni- ce iz engleskoga ponašaju uglavnom jednako: u kategoriji nulte semantičke ekstenzije javljaju se mahom iste riječi koje pripadaju područjima vezanima uz hranu, pića, sportove, igre, politiku, trgovinu, u posljednje vrijeme u velikoj mjeri računalnu tehnologiju itd. U tome, dakako, ni ruski ni hrvatski nisu iznimke, nego se uklapaju u opći trend prisutan u svim europskim jezicima. Slična je situacija i s primjerima u kojima se javlja suženje značenja – i ovdje se u velikome broju anglicizmi u oba jezika preklapaju. Ponešto je drukčije u kategoriji proširenja značenja. S obzirom na to da je riječ o sekundarnoj pojavi, veliku ulogu pri tome često igraju sociolingvistički faktori koji, logično, nisu nužno jednaki u dva ispitivana jezika.

U četvrtom poglavlju autori rezimiraju rezultate provedene analize na svim razinama te zaključuju kako hrvatski i ruski kao genetski bliski slavenski jezici u načinu prihvaćanja engleskih posudnica pokazuju mnogo sličnosti, ali jednako tako i stanovite razlike kojih najviše ima na fonološkoj razini, a najmanje na semantičkoj.

Vrijednost se svake jezikoslovne teorije najbolje može ocijeniti njezinom primjenom na različite jezike: teorija jezičnih dodira Rudolfa Filipovića i na ovoj se građi pokazala univerzalnom, jer se tek u nekim segmentima morala prilagoditi zadanom korpusu. Suradnja dvaju istaknutih stručnjaka – Antice Menac za ruski i Rudolfa Filipovića za engleski jezik – potvrdila je i ovdje kako se zajedničkim istraživanjem, u kojemu svatko iz svoje perspektive pridonosi što potpunijem pristupu, može doći do veoma vrijednih i zanimljivih rezultata. Knjiga *Engleski element u hrvatskome i ruskom jeziku* zasigurno će svojom tematikom zainteresirati s jedne strane sve koji se bave kontaktnom lingvistikom, a s druge slaviste koji će na primjeru dvaju slavenskih jezika moći pratiti, često veoma složene, procese jezičnoga posuđivanja.

Vesna Muhvić–Dimanovski

Robert Lawrence Trask, *Temeljni lingvistički pojmovi*, Školska knjiga, Zagreb 2005.

Čini se da u zadnje vrijeme u Hrvatskoj izlazi sve više prijevoda lingvističkih djela i to svakako treba pohvaliti. Tako je izišao i veoma dobar priručnik–leksikon *Temeljni lingvistički pojmovi* Larryja Traska u prijevodu Benedikta Peraka. Riječ je, kako je već prema samom naslovu jasno, o stručnom leksikonu koji objašnjava oko 300 osnovnih lingvističkih pojmova (kao što su *onoma-*

stika, jezična zajednica, prozodija, sinkronija itd.). Svaki je pojam ukratko objašnjen, ilustriran primjerima, a u svakom se članku nalazi i literatura te upute za čitanje dodatnih natuknica u samom djelu. Djelo je, izvorno pisano na engleskom jeziku, u prijevodu, kako je i logično, prilagođeno hrvatskim potrebama – tj. primjeri su prevedeni s engleskoga na hrvatski, kada je to bilo moguće, po potrebi su dodavani hrvatski primjeri ili dodatna objašnjenja (jasno grafički označena) vezana uz hrvatski jezik, dodana je hrvatska literatura itd.

Sama je Traskova knjiga jako dobra – članci su dobro i zanimljivo napisani, a autorovo je izvrsno poznavanje lingvističke problematike očito. Stoga treba pohvaliti i izbor upravo ove knjige za prevođenje. O Robertu Lawrenceu Trasku, poznatijemu pod imenom Larry Trask, u knjizi i nema puno informacija. Jedino što o njemu možemo doznati su dvije štute rečenice na poledini knjige – ondje piše da je on profesor lingvistike na Sveučilištu Sussex te su nabrojene četiri njegove druge knjige. No čak je i u ovoj sažetoj bilješci o piscu došlo zapravo do neprimjerena propusta. Naime, na poledini knjige, koja je izašla 2005. godine, piše: »Robert Lawrence Trask profesor je lingvistike na Sveučilištu Sussex«. Ispravno bi bilo napisati »Robert Lawrence Trask bio je profesor lingvistike na Sveučilištu Sussex«. Trask je, nažalost, preminuo 27. ožujka 2004. godine. Autoru prikaza nije poznato kada je hrvatski prijevod bio pripremljen za tisak, ali svakako je u barem godinu dana bilo dovoljno vremena da se primijeti da je autor knjige umro (tim više što je vijest o njegovoj smrti imala popriličan odjek na lingvističkom dijelu interneta gdje je Larry Trask bio jako aktivan i po čem su ga mnogi, pa i autor ovih redaka, zapamtili uživajući u čitanju njegovih mnogih zanimljivih i korisnih napisa). Kako se u samoj knjizi ne može naći gotovo ništa o autoru, red je da ovdje kažemo koju o njemu. Trask je rođen 1944. u SAD-u, a prvim je zanimanjem bio ne lingvist, nego kemičar (sjetimo se ovdje i Benjamina Leeja Worfa, činovnika tvrtke za protupožarno osiguranje, ili Williama Labova koji je počeo zaradivati za život u maloj tvrtci za proizvodnju tinte)! U Englesku je došao na dva tjedna, a ostao 34 godine. Ondje se i počeo baviti lingvistikom – prije svega poredbeno-povijesnim jezikoslovljem te baskijskim jezikom. Da je Trask bio jedan od najvećih baskologa na svijetu (među ostalim, autor je knjige *The history of Basque*, a u trenutku je smrti radio na baskijskom etimološkom rječniku), vidljivo je i iz naše knjige u kojoj se mogu naći brojni primjeri iz baskijskoga što predstavlja lijepo osvježenje. Autorova je pozadina u poredbeno-povijesnoj lingvistici (autor je i priručnika *Historical linguistics*) također evidentna čitajući ovaj njegov priručnik. Ono što *Temeljnim lingvističkim pojmovima* daje poseban čar jest i autorov osobni pristup. Iako je knjiga pisana maksimalno neutralno, pomnim se čitanjem mogu nazrijeti pojedini autorovi stavovi prema nekim lingvističkim i jezičnim pitanjima. Autorov je pristup primjerice poprilično antipreskriptivistički. Dok mu to recenzentica Milica Mihaljević u *Predgovoru hrvatskom izdanju* zamjera, autor je ovoga prikaza dapače njime više nego zadovoljan. Ovdje možemo citirati nekoliko Traskovih rečenica iz natuknice *preskriptivizam* koje zadovoljavaju sve kriterije da postanu kultnima. Trask preskriptivizam ingeniozno definira kao »Nametanje arbitrarnih norma u kojemu jeziku koje su često u suprotnosti s uobičajenom uporabom«. Nadalje veli da se preskriptivizam

»sastoji od pokušaja profesora i autora normativnih priručnika da razriješe taj problem uporabom oblika kojima su osobno skloni, te osudom onih koji im se osobno ne sviđaju«. Zaključujući raspravu o nepotrebnom proskribiranju tzv. *razdvojenoga infinitiva* u engleskom jeziku, Trask veli: »Stoga je stajalište preskriptivista neznačajno i tvrdoglavo: ono je pokušaj zamjene uobičajene i elegantne uporabe nečim što je smiješno, neprirodno i teško razumljivo, i što ne upotrebljava nitko osim nekoliko preskriptivista i nekolicine njihovih sljedbenika«. Druga je zabavna činjenica Traskov pomalo ironičan odmak u odnosu prema Chomskom. Iako Trask Chomskoga, kao što je i očekivano, razmjerno često spominje u natuknicama gdje se to očekuje, lako je zaključiti da sâm Trask i nije njegov preveliki obožavatelj. To je najočitiije u natuknici *lingvistika*. Trask ovako pragmatički objašnjava širenje generativista: »Ideje Noama Chomskoga pobudile su veliko zanimanje cijelog naraštaja studenata; kako su se američka sveučilišta ubrzano širila ranih 1960-ih godina, ti su studenti brzo našli posao i počeli poučavati nova učenja, pa je u nekoliko godina lingvistika Chomskoga postala novim pravovjerjem u SAD-u«. Govoreći o današnjem položaju generativne lingvistike, Trask veli: »Danas je utjecaj Chomskoga i dalje nesmanjen, a njegovi sljedbenici velika su i najuglednija skupina u lingvističkoj zajednici, tako da oni koji se ne bave lingvistikom imaju dojam da je lingvistika zapravo lingvistika Noama Chomskog i da je lingvistika po definiciji ono što njegovi sljedbenici čine«. Autor lakonski zaključuje: »To je, međutim, pogrešno« i dodaje da »Većina svjetskih lingvista ne osjeća velik dug prema Chomskome«, (primjerice istraživači povijesne lingvistike, sociolingvistike, antropološke lingvistike, psiholingvistike itd.), te da mnoga druga područja lingvistike »imaju svoje vlastite planove rada i priorete te napreduju – katkad začuđujućom brzinom – bez obraćanja bilo kakve pozornosti na doprinose Chomskoga«. Autor se ovoga prikaza ne može ne složiti s Traskom kada ovaj kaže da se može tvrditi »da je najveći napredak u razumijevanju jezika posljednjih godina došao s novoga područja sociolingvistike u kojem su pioniri poput Williama Labova, Petera Trudgilla te Jima i Lesleyja Milroya promijenili naše pojmove o tome što znači govoriti jezik«. Ovdje ću samo dodati opasku da je Lesley Milroy žensko te da bi prema tome bilo ispravno napisati »Jima i Lesley Milroy«.

Kako već počesmo sa zamjerkama prijevodu, možemo ih iznijeti i još nekoliko, kao i nekoliko primjedaba na općenitu prilagodbu knjige za porabu hrvatskih čitatelja. Nije primjerice jasno zašto su u, dodanu, hrvatsku literaturu uvršteni i udžbenici hrvatskoga jezika za gimnaziju? Tà kako bi to izgledalo da je Trask u svoju bibliografiju uvrstio kakav srednjoškolski udžbenik? Zar je hrvatska lingvistička literatura doista tako oskudna da smo spali na to da u jednom ozbiljnu lingvističkom priručniku kao literaturu navodimo udžbenike namijenjene srednjim školama? Nadajmo se ipak da ti udžbenici nisu u literaturu uvršteni samo zato što su recenzenti i lektorica hrvatskoga izdanja Traskove knjige također i autori dotičnih gimnazijskih udžbenika.

Na strani 40, arapski »dva kralja« i »kraljevi« treba ispraviti iz *malikani* i *malikuna* u *malikāni* i *malikūna* (ipak bi trebalo paziti i na takve sitnice kao što su duljine, bar u arapskom). Također, neće biti da se trojina u hrvatskom kaže i *trial*, kako ondje piše, nego će to ipak biti *trijal*. Na strani je 51 nezgod-

no ispala negacija pa rečenica postaje nejasnom: »Za preskriptivista je pojava kao što je *razdvojeni infinitiv* (eng. split infinitive) u engleskome jeziku ono što ljudi [ne – op. M. K.] *trebaju govoriti*, dok je za deskriptivista to ono što ljudi *govore*«. Na strani su 74 primjeri za broj »tri«: umjesto *threo* treba u staroengleskom *thréo*, a armenski nije *erek* nego *erek^h* (takovih bi se primjera moglo naći dosta, ali bilo bi lijepo biti precizan u lingvističkim priručnicima). Na strani 87 umjesto *dijakritik* piše *dijakritika* u ženskom rodu. Na strani 112 prilikom spominjanja znakovnih jezika, prevoditelj ostavlja izvorne pokrate ASL i BSL, pritom ne objašnjavajući što one znače (*American sign language* i *British sign language*). Problem je u tome što se i američki i britanski znakovni jezik spominju nekoliko puta u knjizi, ali nikada se ne daju pokrate ASL i BSL za njih, niti tih pokrata ima u kazalu, pa je teško pretpostaviti da će ne-stručnjak ili početnik shvatiti o čem je riječ. Na strani 116, izgovor se baskijskoga *tximeleta* »leptir« u zagradama objašnjava kao »či–mej–le–ta« što je krivo jer bi približan hrvatski izgovor bio »či–me–le–ta«. Do pogreške je očito došlo tako što je prevoditelj samo pohrvatilo engleski približan izgovor baskijskoga, umjesto da je pohrvaćen baskijski izgovor (naime, Hrvati nemaju problema s izgovorom riječi poput »čimeleta« s [e], za razliku od Englezâ koji automatski [e] pretvaraju u [ei]). Na strani 123 Trask navodi neke odraze indoeuropske riječi *kwekwlo– (tj. *k^wek^wl^o–) – tu se opet javlja nekoliko pogrešaka. Kao prvo, piše sanskrtski *cakra* umjesto *cakra–* (*cakra–* je osnova, a ne cijela riječ, koja bi glasila *cakras*), kao drugo, uz englesko je *wheel*, umjesto očito ispravna staroengleskoga *hweowol*, stavljeno krivo *hweowot*. No to bi bile sitnice da među te odraze nije ubačena, ni kriva ni dužna, i hrvatska riječ *kolo* (to je onaj prilagodeni, ubačeni dio), koja, istinabog, potječe od istoga korijena *k^wel–, *k^wol–, ali predstavlja drugu tvorbu (*k^wolos, usp. grč. *πόλος* od čega naša posuđenica *pól*). Ovaj nam primjer pokazuje da s dodatcima treba biti oprezan. Na strani 129 prevoditelj posve krivo prevodi eng. *rhotic*, umjesto kao *rotičan*, kao *rhotski* (sic!). Na strani 138, u natuknicu su *jezična porodica* naši prireditelji dodali i podatke o slavenskim jezicima. Ondje su međutim načinili veliku pogrešku proglašivši rusinski istočnoslavenskim (umjesto zapadnoslavenskim) jezikom. Na strani 153, prevoditelj krivo prevodi engleski *Latinos* (kako je, može se pretpostaviti, u izvorniku) kao *Latini* umjesto kao *Latinoamerikanci* što je uobičajen naziv. Na stranama 215 i 216, u natuknici *naglasak*, prevoditelj zamjenjuje engleske primjere hrvatskima – pa je tako riječ *plàšiti* primjer riječi s naglaskom na prvom slogu, a *izràditi* primjer riječi s naglaskom na drugom slogu. Međutim, kao primjer riječi koja se može, ovisno o govorniku, različito izgovarati – prevoditelj navodi riječ *kontroverzan*, u kojoj, po njemu, neki naglašuju prvi, a neki treći slog. Primjer očito nije baš najbolji jer izgovor *kòntroverzan, ako i postoji, nije baš pretjerano čest. Bolje bi bilo da je uzet kakav drugi primjer, kao *pokupòvala* i *pòkupovàla* ili sl. Na strani se 226 engleska riječ *pet* »kućni ljubimac« fonetski transkribira kao [p^hæt], umjesto kao [p^het]. Opet je teško vjerovati da je tu posrijedi Traskova pogreška (autor prikaza nažalost nije imao original pri ruci pišući ovaj prikaz), a ako i jest, trebalo ju je ukloniti prilikom prijevoda. Na strani 231, prevoditelj *malgaški* jezik

proglašava *malagaškim*, a iz nepoznata razloga piše na izvorni način jezik *hixkaryana*, umjesto *hiškarjana*, dočim recimo rabi naziv *kečuanski*, a ne *kečua* ili čak *quechua*. Na istoj se strani javlja i nelogičnost, posljedica ili pogreške u originalu ili u prijevodu, pa se točno kao primjer jezika s poretkom VOS navodi malgaški, ali se 7 redova ispod tvrdi da je isti poredak »nesumnjivo nepoznat«. Na strani 232 omaškom umjesto Comrie 1989 piše Comrie 1989. Na strani 244 u hrvatskom se dodatku navodi da je sufiks *-erda* neplodan jer se nalazi samo u jednoj hrvatskoj riječi – *ručerda*. Ta je tvrdnja očito uzeta iz Babićeve *Tvorbe riječi u hrvatskom književnom jeziku*, ali ju to svejedno ne čini točnom, s obzirom da postoji i druga riječ tvorena tim sufiksom – *gluperda*. Opet, nesretno izabran primjer. Na strani 253, za grčki »šest«, umjesto *hexa* treba biti *hex*, a za »sol« umjesto *hal* treba biti *hal-* ili *hals*. Na strani 256, pod natuknicom *posuđenica*, u hrvatskom dodatku stoji: »U hrvatskome jeziku prisutne su mnoge, često nepotrebne, posuđenice iz drugih jezika«. Ovo se »često nepotrebne« baš ne uklapa predobro u Traskov stil pisanja pa bi bilo dobro da su se autori dodatka klonili takovih preskriptivno–tendencioznih tvrdnja.

Na strani 290 (a i drugdje), javlja se najveći prevodilački promašaj u knjizi. Naime, engleski je termin *code-switching* »preveden« na hrvatski kao *promjena kôda* iako je općepoznato da je hrvatski ekvivalent engleskoga *code-switching* zapravo *prebacivanje kôda* (ili *prebacivanje kodova*). Da stvar bude još gora, na poleđini knjige piše treći naziv – *zamjena kodova*! Na stranu to što je veliki promašaj to što prevoditelj nije uspio zamijeniti engleski termin uobičajenim hrvatskim terminom, prijevod je *promjena kôda* potpuno kriv i time što upućuje na sasvim krivu stvar. Naime, naziv je *promjena kôda* puno lošiji od *prebacivanja kôda* ne samo zato što nije uobičajen, nego i zato što nam daje krivu sliku – kod *prebacivanja* je *kôda* riječ upravo o privremenu »prebacivanju« s idioma na idiom, dočim bi *promjena kôda* prije upućivala na jednokratno zamjenjivanje jednoga idioma drugim, odnosno na preuzimanje drugoga idioma. Zanimljivosti radi, usporedit ćemo ovaj prijevod s onim u drugoj prevedenoj lingvističkoj knjizi, izašloj također 2005. U prijevodu je knjige (koja je i inače loše prevedena, počev od samoga naslova) *Zaustaviti izumiranje jezika* Claudea Hagègea također uzet krivi termin pa se umjesto *prebacivanja kôda* ondje javlja *alternacija kodova*, doslovna prevedenica s francuskoga, no taj bi naziv, iako također neprimjeren jer je upotrijebljen umjesto obična *prebacivanje kôda*, bar teoretski mogao doći u obzir kao hrvatski naziv za *code-switching*, dočim je *promjena kôda* jednostavno potpuno promašen i nepotreban naziv koji nimalo ne pristaje onomu što bi trebao označavati.

Na strani 308 omaškom umjesto baskijskoga *ahizpa* »sestra« stoji *ahzpa*, a na strani je 326 engleski *language shift* opet posve neodgovarajuće prevedeno kao *jezični pomak*. Engleski *language shift* naime označuje zapravo preuzimanje drugoga jezika (što dovodi do smrti jezika). Na strani 336 nailazimo na rečenicu: »(...) standardni mandarinski kineski s Tajvana nešto je različit od kantonskoga iz Kine« koja nema puno smisla. Bit će da tu umjesto »kantonskoga« treba ipak stajati »mandarinskoga«. Na strani 346 treba za kinesku riječ »vatra« stajati *huo*, a ne *hüo*, dočim na sljedećoj strani nailazimo na neobičnu tvrdnju da se englesko *lead*, u značenju »voditi« i »olovo«, izgovaraju

»gotovo istovjetno«. Jasno, prvo je [li:d], a drugo [lɛd] te je ovdje očito riječ o istopisnici, a ne o istoglasnici. Na strani 371 nailazimo i na još jedno katastrofalno prevodilačko rješenje. Naime, englesko je *near-universal* prevedeno kao *gotovo univerzalija* što ne samo da je doslovno prevedeno s engleskoga, nego takova sintagma u hrvatskom teško da uopće može postojati. Bolji bi prijevod, blizak engleskomu, bio npr. *približna univerzalija*, a jedno je moguće rješenje i *statistička univerzalija* – naziv koji se javlja u *Uvodu u poredbenu lingvistiku* Ranka Matasovića.

I što na kraju zaključiti? Samo je Traskovo djelo izvrsno i jako korisno te je dobro učinjeno što je upravo to djelo izabrano za prijevod. Zadovoljstvo nam zbog prijevoda ove knjige može pokvariti samo činjenica da se u prijevodu knjige javlja više nezgrapnosti i većih pogrešaka kao što su *promjena kôda*, *jezični pomak*, *gotovo univerzalija* i slično. Sitnim je propustima lako progledati kroz prste, ali ne možemo se oteti dojmu da se ipak malo više napora moglo uložiti pri prijevodu ovih i nekih drugih termina ili barem pri traženju već postojećih hrvatskih termina. Sasvim je sigurno da će ova knjiga biti korisna zainteresiranim laicima, studentima lingvistike i jezičnih grupa, ali je ipak šteta što je nije moguće preporučiti bez ikakvih ograda nego se ipak prije njezine upotrebe mora upozoriti na određene terminološke propuste.

Mate Kapović

Marius Sala, *From Latin to Romanian*, Mississippi, 2005.

Ovo englesko izdanje već je peti prijevod knjige Mariusa Sale, jednoga od vodećih suvremenih rumunjskih lingvista i europskih romanista, *De la latină la română*, București 1998 (*Od latinskoga do rumunjskoga: Du latin au roumain*, Paris–Bucarest, 1999, *Del latín al rumano*, Paris–Bucarest, 2001, *Rattingo kara rumaniago he-rumania goshi*, Osaka, 2001, *Dal latino al romeno*, Torino, 2004), to pak svjedoči kako o zanimanju za tu tematiku u jezikoslovlju tako i o vrsnoći teksta.

Među romanskim jezicima rumunjski zauzima posebno mjesto po svojim genetskim te po arealnim i tipološkim značajkama, a osebujan je i sa stajališta nastanka i razvoja standardnoga jezika. Nakon povlačenja rimske vojske iz Dacije 271. i podjele Rimskoga Carstva 395., a osobito nakon pada Zapadnoga Rimskoga Carstva 476., latinitet Dacije nije više imao nikakvih izravnih veza s velikim središtima na Zapadu i sa zapadnim latinitetom pa se, s jedne strane, rumunjski svodi na specifičan (u načelu arhaičan) oblik vulgarnoga latiniteta koji je nakon III. st. ostao u izolaciji, s druge pak strane u njem nema starih 'učenih' i 'poluučenih' posudjenica iz latinskoga koje su tijekom cijeloga srednjega vijeka, sve do danas, duboko obilježile rječnik svih zapadnoromanskih idioma; istom od prosvjetiteljstva u rumunjski su se počele preuzimati riječi (i drugi elementi) iz latinskoga i modernih romanskih jezika (ponajprije talijanskoga i francuskoga). Dalje, onu ulogu koju je tijekom cijeloga srednjega vijeka

na Zapadu imao latinski (kao jezik Crkve, školstva, administracije, nadnacionalne komunikacije itd.) na Istoku je najprije imao grčki, a od kraja prvoga tisućljeća starocrkvenoslavenski, što je rumunjskomu dalo osobit pečat. Dugotrajniji pak suživot s balkanskim narodima južno od Dunava – pod dominacijom, okriljem ili utjecajem najprije Bizanta i zatim Osmanskoga Carstva – razlogom je konvergencije među jezicima tih prostora pa rumunjski (zajedno s albanskim, novogrčkim, bugarskim, makedonskim i južnosrpskim) arealno–tipološki pripada tzv. balkanskomu jezičnomu savezu.

Promotrimo najprije opća načela ustroja ove knjige. Od više mogućih pristupa temi Autor se odlučio promatrati jezični razvoj od latinskoga do rumunjskoga dosljedno u romanskoj perspektivi, a to znači da ne želi samo izložiti kako je latinska struktura prenesena u rumunjski, nego, raščlanjujući latinsko naslijeđe u rumunjskom i njegove preoblike (pojednostavnjenja, reorganizacije), promatra jesu li se ili se nisu dotični elementi održali u drugim romanskim jezicima, ili su se očuvali samo u nekima od njih. Pri tom u tumačenjima redovito polazi od toga da je jezik istodobno i struktura (sustav koji ima strukturu) i društvena pojava (društvena institucija). U tom se smislu sustavno izlaže razvoj od latinskoga do rumunjskoga u različitim jezičnim razdjelima, počevši od leksika (koji je i nelingvistima najdostupniji) preko tvorbe riječi, morfologije i sintakse do fonologije (koja je za nelingviste najnedostupnija). Zbog svega toga, da bi objasnio rumunjski razvoj, Autor prvo traži jesu li odgovarajuće tendencije posvjedočene u latinskom ili u pojedinim romanskim jezicima, prije nego posegne za objašnjenjima s pomoću vanjskih utjecaja. Istodobno, razvoj rumunjskoga jezika nastoji se pratiti, koliko je god to u pojedinim razdjelima moguće, usporedno s razvojem povijesti i kulture Rumunja.

Za razliku od većine zapadnoromanskih jezika, koji su pismeno posvjedočeni od kraja prvog ili od početka drugoga tisućljeća n. e., prvi sačuvani rumunjski pisani tekst potječe iz 1521. (tijekom ranijih stoljeća, u tekstovima na drugim jezicima, zabilježeno je oko 1000 izoliranih rumunjskih riječi i imena), pa to za starija razdoblja uvelike otežava proučavanje povijesne dimenzije jezika, i zato se ono velikim dijelom temelji na rekonstrukciji. Štoviše, prije XII. st. (*Gesta Hungarorum*) nema nikakva izravna spomena o prisutnosti Rumunja sjeverno od Dunava, pa se od XVIII. st. (do II. svjetskoga rata u međunarodnim odnosima veliku je težinu imalo »povijesno pravo« naroda) razvila polemika oko pitanja gdje se (i kada) formirao rumunjski narod i jezik: na području rimske provincije Dacije, gdje Rumunji žive danas (tu tezu zastupao je velik broj rumunjskih jezikoslovaca i povjesničara), ili pak na balkanskome području južno od Dunava – gdje svjedočanstva o nazočnosti valahofonoga stanovništva nisu rijetka u srednjem vijeku, a skupine stanovništva koje govore oblicima rumunjskoga zadržale su se do naših dana – i odakle bi se bile preselile na prostore sjeverno od Dunava sredinom srednjega vijeka (na toj su tezi inzistirali, iz političkih i povijesno–pravnih razloga, uglavnom mađarski te neki austrijski i njemački povjesničari i lingvisti). Kombiniranjem dvaju rješenja formulirane su i različite kompromisne teorije, a sve je to zakompliciralo ionako zamršene odnose. Iako je politička obojenost pojedinih stajališta kadšto činila nemogućom razložnu raspravu o tim pitanjima, savjesna i sustavna proučavanja nekoliko

naraštaja lingvista i povjesničara dovela su do niza spoznaja i otkrića nespornih činjenica. S druge pak strane, nedostatak jezičnih potvrda za gotovo cijeli srednji vijek Rumunji su kompenzirali intenzivnim razvojem lingvistike, posebice poredbenih, dijalektoloških i lingvističkogeografskih istraživanja, pa je od kraja XIX. st. Rumunjska dala niz europski značajnih lingvista (npr. O. Densusianu, S. Pușcariu, I. Iordan, Al. Graur, Al. Rosetti, E. Petrovici, E. Coseriu i dr., od živućih A. Avram, M. Sala i dr.).

U uvodnom dijelu Autor je, *sine ira et studio*, izložio ono što se danas pouzdano zna o rumunjskom jeziku do početka novoga vijeka, o njegovim kontaktima i uvjetima razvoja, s time da upozorava na ona rješenja koja još ostaju sporna, kako bi zatim prešao na sustavno promatranje jezične građe. U razdjelu koji se bavi leksikom proučava latinske riječi koje su se očuvale u rumunjskom (oko 2000 jedinica, od toga njih oko 500 koje su panromanske), uključivo i riječi koje su se očuvale samo u rumunjskom (oko stotinu), ali ispituje i riječi što su ih očuvale drugi romanski jezici, no ne i rumunjski (oko 200 neizvedenih riječi; u rumunjskom su zamijenjene lat. izvedenicama /deminutivima/, ili pak sinonimima i opisima; ista se tendencija, na drugim primjerima, očituje i u ostalim romanskim jezicima), kako bi zatim prešao na detaljnu semantičku analizu latinskih elemenata vokabulara koji su preživjeli u rumunjskome. Na približno 150000 leksičkih jedinica, koliko ih evidentiraju rumunjski leksički repertoari, nešto više od 2000 latinskih leksičkih etimona sigurno nije mnogo, pa se Autor u posebnom potpoglavlju bavi problemom tzv. osnovnoga fonda riječi, ili osnovnoga vokabulara. Polazeći od ideja o »osnovnom leksičkom fondu« jednoga od svojih velikih učitelja Al. Graura (doduše već u XIX. st., davno prije Zipfa, rum. filolog i polihistor B. P. Hasdeu upozorio je na značaj i značenje učestalosti jedinica u tekstovima), Autor ističe kako su u ukupnom fondu jednoga jezika riječi, što se tiče učestalosti, rasporedene u koncentričnim krugovima, odnosno neke riječi imaju izrazito visoku frekvenciju u tekstovima, druge su pak izrazito rijetke. Daleko najvišu frekvenciju u tekstovima rumunjskoga jezika imaju upravo riječi latinskoga podrijetla, bez obzira na to što ih je u popisu jedinica razmjerno malo, pa zato one čine »osnovni fond rumunjskoga leksika«. Uostalom, suvisli izričaji u rumunjskome mogu se u cijelosti sastaviti samo od elemenata latinskoga podrijetla, dok npr. slavenski, turski ili mađarski elementi mogu tvoriti cjelovite i suvisle izričaje uvijek samo u kombinaciji s romanskima (romanskim gramatičkim morfemima). Valja ovdje istaknuti da je M. Sala koncipirao i vodio nekoliko velikih projekata koji su istraživali rječnik romanskih jezika usporedno, ili pak rječnik pojedinih od njih, pa izvanredno dobro poznaje i metodologiju istraživanja i njezine dosege.

Daje se nakon toga sustavan pregled latinskih elemenata rumunjskoga u usporedbi s njihovom sudbinom u drugim romanskim jezicima, a potom sociolingvističke i kulturnopovijesne okolnosti koje su omogućile očuvanje pojedinih latinskih riječi u pučkoj filijaciji samo u rumunjskome (npr. *felix*, *libertare*, *imperator*, *antaneus*, *iudicium*, *lingula*, *ovis*, *placenta* itd.). Složeni problem dačko–tračkih elemenata u rumunjskome (najmanje pedesetak sigurnih, a od toga ih dvadesetak pripada »osnovnomu rječničkom fondu«), oko kojih još uvijek ima prilično rasprava i neslaganja, posebno je i vrlo obazrivo ovdje izložen, s time

da se odvaja ono što je pouzdano ili vrlo vjerojatno od onoga što je samo pretpostavka. I u toj analizi Autor fond rumunjskih riječi iz supstrata pomno uspoređuje sa supstratskim riječima drugih romanskih jezika. Daje se pregled rumunjskog rječnika koji potječe iz superstrata (mađarskoga, grčkoga, turskog i dr.), a u skladu s brojem i frekvencijom tih elemenata sustavno se izlažu pitanja vezana uz rječnik slavenskog podrijetla (upravo u vezi s projektima koje je vodio akad. Sala obrađena je podudarnost niza slavenskih posudjenica u rumunjskom s germanskim posudenicama u zapadnoromanskim jezicima), ističe se značaj civilizacijskih čimbenika pri posuđivanju (nazivi za očito savršenije poljodjelske alate preuzeti su iz jezika Slavena, ali su nazivi za radnje latinski; *plug*, ali *a ara* < lat. *arare* »orati«, *sitã* »sito«, ali *a cerne* »sijati« < lat. *cernere*, itd.), a dužna se pozornost posvećuje i ulozi starocrkvenoslavenskoga koji je na istoku Europe imao jednaku ulogu kao latinski na njezinu zapadu. U pregledu se dotiču i noviji slavenski, latinsko–romanski (latinski, francuski, talijanski) te njemački i engleski utjecaj na rumunjski rječnik.

U razdjelu o tvorbi riječi (koji je na granici leksika i gramatike) najprije se ispituju specifičnosti posuđivanja tvorbenih elemenata (u kontrastu kako prema leksiku tako i prema gramatici), da bi se zatim raščlanili mehanizmi koji su omogućili da u rumunjski uđe razmjerno velik broj stranih tvorbenih elemenata (osobito slavenskih) koji su i danas produktivni, bez obzira na to što je zahvaljujući novijim utjecajima zapadnih romanskih jezika fond tvorbenih elemenata latinskoga podrijetla znatno ojačan. Morfologija se može smatrati onim razdjelom koji je u rumunjskome, što se grade i organizacije tiče, ostao najbliži latinskomu ishodištu. Ako se izuzmu razlike čisto formalne (oblične) naravi, rumunjska je morfologija izričito bliska (vulgarno)latinskomu prototipu, a razilaženja sa zapadnoromanskim jezicima u velikoj su mjeri posljedica dugotrajne izolacije od svakog izravnog učenoga latinskog i zapadnoromanskoga utjecaja. U tom se svjetlu mnoge pojave rumunjske morfologije, koje su se kadšto tumačile aloglotskim utjecajima, mogu danas objasniti kao posljedica internoga razvoja. Premda se glavna elemenata sintakse može izvesti iz odgovarajućih latinskih uzoraka, u sintaksi su bili lakši i češći aloglotski utjecaji, poglavito (starocrkveno)slavenski i 'balkanski'. Istodobno, s kulturnom orijentacijom Rumunja od kraja XVIII. te posebno od polovice XIX. st. prema zapadnim uzorima došlo je i do značajnih zapadnih utjecaja u sintaksi (npr. oživljavanje i jačanje infinitiva). Fonetika i fonologija, kao izrazito čvrsto strukturiran podsustav jezika, u rumunjskome je u najvećoj mjeri rezultat unutarnjih razvojnih tendencija, a samo neke periferne pojave rumunjskoga glasovnog razvoja mogu se nedvojbeno protumačiti aloglotskim utjecajima. Kako je sve bitne svoje današnje značajke rumunjski stekao uglavnom prije pojave prvih pisanih tekstova koji su nam se očuvali, knjiga se zaključuje kratkim poglavljem u kojem se sažeto prikazuju glavne etape razvoja rumunjskoga standardnog jezika, od početka XVI. do kraja XVIII. st., a zatim posebno u posljednja dva stoljeća.

Autor je romanist sa svestranim uvidom u složenu problematiku rumunjskoga jezika. Bio je jedan od anketatora za rumunjske jezične atlase, napisao je velik broj radova iz rumunjske dijalektologije i povijesti jezika (studije i knjige o rumunjskoj etimologiji), osobito tumačeći karte atlasa, sustavno je proučavao

povijesnu fonetiku i fonologiju rumunjskoga jezika (*Contribuții la fonetica istorică a limbii române*, 1970., i prošireno francusko izdanje 1976), teoretska i praktična pitanja jezičnih dodira (*Limbi în contact*, 1997., i donekle prerađeni španjolski prijevod iste godine), jezične enklave u Rumunjskoj (židovskošpanjolski), osmislio je, pokrenuo i vodio nekoliko magistralnih projekata iz rumunjske (enciklopedija rum. jezika i dr.), romanske (poredbeno proučavanje romanskoga leksika i dr.; proučavanje španjolskog leksika i dr.) te opće lingvističke (enciklopedijski rječnik jezika svijeta, rum. i franc. izdanje i dr.), a takva mu je podloga omogućila da dadne uravnotežen, nepristran i pouzdan pregled razvoja rumunjskoga jezika. Insistirajući na onome što je iz (pretpovijesti i) povijesti rumunjskoga nedvojbeno i nesporno, ili u visokoj mjeri vrlo vjerojatno, kloneći se tvrdnji koje se ne mogu potkrijepiti provjerljivim argumentima, praateći razvoj rumunjskoga u genetskoj, tipološkoj i arealnoj dimenziji, Marius Salla uspio je dati objektivn pregled današnjih znanja o (uglavnom internoj) povijesti rumunjskoga jezika, a to se njegovo djelo može, *mutatis mutandis*, mjeriti s najboljim sličnim djelima za druge romanske jezike (knjiga W. v. Wartburga za francuski, ona M. L. Wagnera za sardski). Knjiga neće služiti samo nelingvistima ili pak lingvistima (romanistima, slavistima, balkanolozima) kojima rumunjski nije u samom središtu zanimanja, nego izravno služi i valahistima kojima se nije uvijek lako snaći u raspravama o pojedinim pitanjima razvoja rumunjskoga jezika.

August Kovačec

Vojmir Vinja, *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*. Knjiga I, A – H, Zagreb, 1998 (243 str.); Knjiga II, I – Pa, Zagreb, 2003 (303 str.); Knjiga III, Pe – Ž, Zagreb, 2004 (486 str.).

Nakon pojave Skokova *Etimologijskoga rječnika* (I–IV, 1971–1974), jednoga od najznačajnijih djela te vrste za neki slavenski jezik, etimološko troknjižje V. Vinje nedvojbeno je najznačajnije djelo u hrvatskoj etimološkoj znanosti. Iako se, kako mu podnaslov ističe, nastavlja na Skokov rječnik i dopunjuje ga, rječnik akad. Vinje zapravo funkcionira, od načina prikupljanja građe pa do njezine obradbe, kao posve samostalno djelo, a mogao bi se, uz određenu slobodu tumačenja, nasloviti i kao »Etimološki rječnik romanizama hrvatske jadranske obale i otoka«. Zato je korisno reći nešto više o odnosu između tih dvaju djela. Iako se cijeloga znanstveniškoga vijeka prof. P. Skok bavio etimološkim proučavanjima ukupnoga hrvatskoga leksika, preminuo je a da nije uspio dovršiti, u svim pojedinostima doraditi i redigirati, tekst svojega rječnika. Više se redakcija izmijenilo na priređivanju rukopisa za tisak, ali se iz objavljenoga teksta često ne vidi što je izvorni Skokov tekst, što pak intervencija pojedinih redakcija i priređivača. Svjesna golema znanstvenoga značaja Skokova etimologijskoga rječnika i izvanredne količine jezičnih, kulturnopovijesnih i metodoloških obavijesti koje on sadrži, HAZU je već prije dvadesetak godina bila predvidjela

dopune i ažuriranje toga temeljnoga djela prema područjima (slavističko, balkanističko, romanističko, turkološko,...), ali je izazov prihvatio samo prof. V. Vinja za 'jadranski', odnosno uglavnom romanistički dio rječnika.

Uz P. Guberinu i Ž. Muljačića jedan od izravnih Skokovih učenika (svaki se od njih posvetio posebnim područjima istraživanja), prof. Vinja je tijekom više od pet desetljeća uporno i sustavno prikupljao, po načelima lingvističke geografije, jezičnu građu na razmjerno usku jadranskom prostoru (od Savudrijske valse do Boke kotorske), a pozornost je usredotočio na rječničke elemente koji se tiču sredozemnoga podneblja i kulturnoga ambijenta (pomorstva, ribarstva, uređenja kuće, prehrane itd.), upravo one u kojima se nalazi najveći broj romanskih utjecaja. Primjenjujući u prikupljanju građe metodologiju svojstvenu izradbi jezičnih atlasa (gotovo sva bi se građa iz njegova rječnika izvrsno dala prikazati na kartama atlasa), akad. Vinja je došao do neusporedivo gušće mreže podataka od one kojom je raspolagao njegov Učitelj (k tomu su ti podaci sumjerljiviji), a usporedno s tim sustavno je prikupljao jezične podatke i iz mnogobrojnih pisanih vrela (tehničkih tekstova, dijalektalnih leksičkih repertoara i dr.). Kao »čovjek od mora« i dvojezični govornik s mnogo je pomnje umio na terenu uočiti i proučiti i civilizacijske elemente značajive za svaki pojedini lokalitet te pojave bitne za hrvatsko–romanski jezični kontakt.

Već sam takav način prikupljanja građe omogućio je da se pouzdano razotkriju mnoge etimološke karike i motivacije u denominacijama, pogotovu što je za razliku od svojega Učitelja, koji je etimologiju proučavao na golemom balkanskom i panonsko–karpatskom prostoru, prof. Vinja usredotočio pozornost na romansko–hrvatske jezične dodire i interferencije na jadranskome prostoru. S druge pak strane, iako jedan od najcjenjenijih europskih etimologa svojega doba, Skok je prema svojoj osnovnoj izobrazbi u pogledu metodologije bio mladogramatičar, a to znači da je osnovnu pozornost pridavao proučavanju glasovnih aspekata etimologije (značenjsku je stranu proučavao, ali ne sustavno). Njegov Učenik, naprotiv, iako glasovnu stranu u povijesti riječi nikada ne zanemaruje, glavnu je pozornost usredotočio na semantičke probleme etimologije, na pitanja razlaganja (odnosno strukture) značenja, pitanja motivacije, denominacije itd. i posebno se bavio, na svojoj specifičnoj građi, pitanjima teorijske semantike. Treba tomu dodati da je V. Vinja imao potpun uvid u takve temeljne etimološke repertoare kakvi su *FEW* (*Französisches Etymologisches Wörterbuch*) W. von Wartburga, koji je Skoku bio samo djelomice dostupan, zatim *DCELC* (*Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*) J. Corominasa, koji Skok nije ni mogao poznavati, te donekle *DEI* (*Dizionario etimologico italiano*) M. Pfistera, koji je do sada zahvatio istom početak abecede iako je za hrvatsko područje dragocjen.

S obzirom na stupanj i način obradenosti pojedinih jedinica kod Skoka, jedinice u Vinjinu rječniku mogu se, grubo, podijeliti na nekoliko osnovnih tipova. Općenito, kada prihvaća Skokovo etimološko tumačenje, Autor za etimologiju samo upućuje na Skokov Rječnik (usp. s. v. *peâr*, *pelej*, *pedâl*, *pentur*, *ulita* i dr.). Ako Skokov Rječnik pojedine riječi bilježi, ali ne evidentira pojedine varijacije u obliku i značenju na terenu ili pak ne donosi etimologiju koja bi danas zadovoljavala, naš Autor, polazeći od onoga što Skok navodi, dopunjuje podatke

o oblicima i značenjima na terenu (širi etimološka gnijezda), donosi dodatna objašnjenja iz novije literature, da bi zatim prikazao tvorbeni grozd riječi i razvio temeljitu semantičku analizu koja se nerijetko pretvara u pravu malu semantičko-etimološku monografiju (usp. s. v. *pecipâla*, *pèdoč*, *pêgula*, *pèdanat*, *pedavilo* i dr.). Kako bi došao do pouzdane etimologije, Autor na temelju bogate, nerijetko iscrpne dokumentacije – dakako uz elemente povijesne fonetike i strogo lingvističke etimologije – polazi također od poznavanja elemenata kulture i socioloških /sociolingvističkih/ činjenica određene sredine, posebice od podrobnoga poznavanja realija. Neki značenjski pomaci na temelju pučke etimologije mogu se rasvijetliti tek poznavanjem mjesne povijesti i mjesnih anegdota (usp. s. v. *macaburio*; u Mulu je ta riječ od značenja »onaj koji iskrcava bačve /s broda/« razvila značenje »pijanac, ispičutura«). U toj građi kadšto, u toponimima, evidentira i za romanistiku značajne relikte lat. padeža (usp. s. v. *Paganor*, *Sororo* i *Zašororo*, relikti lat. genitiva množine). Posebnu skupinu članaka čine oni koji se odnose na elemente što ih Skokov rječnik uopće na bilježi, a za koje je naš Autor najčešće pronašao uvjerljiva rješenja (usp. s. v. *pedant*, *peletar*, *penis* »radnik koji pomaže pri ukrcanju i slaganju tereta«, *perapòšta*, *perimpènjo*, *sakalèva* itd.).

Koliko složena nerijetko može biti etimologija na području gdje su se stoljećima preslojavali i dodirivali jezici, kao na Sredozemlju, pokazuje primjerice vrlo kompleksna studija o etimologiji riječi *imbat* »maestral, sjeverozapadni vjetar« (dakako, lokalno i druga značenja). Promatrajući izdvojena područja, proučavatelji su za tu riječ redovito predlagali različite etimologije, od turske ili tursko-perzijske, grčke, talijanske, romanske izvedenice od *battuere* itd., ali odnosi postaju mnogo jasniji kada se utvrdi da je naziv u varijantnim oblicima poznat na gotovo cijelom sjevernom Sredozemlju, od španjolskog i portugalskog, preko provansalskog, talijanskih dijalekata i hrvatskoga, pa do grčkog i turskog. Raširenost riječi daleko na zapadu isključuje tursku (tursko-perzijsku) etimologiju pa se može zaključiti da se na Jadranu naziv iz grčkoga naslonio na riječi romanske osnove *batt-*, a nakon toga djelomično promijenio značenje (»dašak vjetra«, »udarci juga«, »tmasti oblaci izazvani jugom«), a i iberoromanski oblici, koji sadrže sem »udar, udarac«, pretpostavljaju paretimološku vezu grčkoga termina s romanskim riječima koje znače »tući, udarati«. Visok stupanj pouzdanosti tako izvedene etimologije temelji se upravo na vrlo širokom području proučavanja građe i na pomnoj semantičkoj analizi.

Zanimljiv je i primjer etimologije riječi *imbrulj*. Na temelju značajno dopunjene dokumentacije Autor Skokovu etimologiju te riječi ispravlja i nanovo uspostavlja (mlet. *imbrogjar* »prevariti« i »zamrsiti«, gdje se zapravo radi o konvergenciji dviju riječi koje su postale homonimi), s time da su etape razvoja morale nanovo biti protumačene. Raščlanivši članak iz Skokova rječnika i njegove izvore, Autor uvjerljivo pokazuje kako etimologija nije Skokova (usp. slično za *lampuga*, *lupar/lumpar* i velik broj drugih jedinica). Slično i za riječ *inpirat* »navući, nabosti, nabiti«, za razliku od Skoka koji tu vidi »balkanski grecizam« akad. V. Vinja pokazuje kako je riječ o romanizmu, jer prema kulturno-povijesnim i sociolingvističkim kriterijima izravnih grčko-hrvatskih dodira u Dalmaciji nije moglo biti, pa su grecizmi kao izrazito urbani elementi u hr-

vatske dalmatinske govore mogli ući samo posredstvom dalmatinskih Romana. Podrobna i pomna analiza i ovdje nuka Autora da posumnja kako u Skokovu rječniku nije riječ o izvornoj Skokovoj etimologiji. Na temelju arealnih i formalnih jezičnih kriterija Autor ističe kako etimologija dotične riječi u mletačkom nije do danas jednoznačno riješena, ali da ne može biti nikakve dvojbe da je u hrvatski ona ušla iz mletačkoga.

Polazeći od Skokove natuknice *anćuga*, gdje se kratko navodi da je taj naziv za »inćuna« došao preko dalmato–romanskoga iz grč. *aphuē*, Autor je napisao opsežnu studiju o etimologiji te riječi prateći oblik i značenja (»mlad, mliječ, sitna riba«) kod antičkih autora, proučavajući nazive za »inćuna« u zapadnoromanskim jezicima, kako bi na kraju prešao na usporednu analizu jadranskih naziva za tu ribu i utvrdio da je na Jadranu, na temelju mletačkoga oblika, došlo do niza paretimoloških tumačenja (mimo zakonitosti glasovnog razvoja), čemu pak ima paralela i na drugim dijelovima Sredozemlja. Autor ističe kako je Skok nerijetko samo na krhotinama podataka izvrsno umio naslutiti pravu etimologiju iz toga kruga naziva. Na temelju lika *labrić* (kojega kod Skoka nema) i niza varijanata i izvedenica iz starih pisanih izvora i s terena koje se uz tu riječ vezuju, Autor na temelju arealnih odnosa i semantičke analize potvrđuje utvrđuje osnovno (polazno) značenje »sokol«, vjerojatno iz dalmatskoga (jer u drugim romanskim jezicima ne dolazi), ono se pak nastavlja na grč. *lábros* »žestok, silovit, jak, grabljiv«, a živi i u suvremenom grčkom *lávros* »silovit, goropadan«. Kako je Skok poznavao samo dio varijanata i izvedenica, nije imao dovoljno elemenata za postavljanje prave etimologije. U dijelu te složene analize Autor ističe kako se na pojedinim jadranskim areama odgovarajuća grč. riječ poistovjetila s lat. osnovom *lab-*, *labr-* »koji se odnosi na usne«, odnosno grčkomu obliku pripisano je romansko značenje; insistirajući na nužnom potpuno paralelnom praćenju i glasovnog oblika i semantičkog sadržaja, kao i na rekonstrukciji što potpunije povijesti riječi, Autor metodološki znatno unaprijeđuje etimološko proučavanje rječničkoga blaga jadranskog pojasa.

Instruktivne su za metodologiju obradbe jedinice poput *pelègrin/perègrin*, *sabijûn* i dr., *salamûn/šalamûn*, *salpa*, *samâr*, *ugorova majka* i mnoge druge, od kojih svaka pred istraživača postavlja nove probleme i primjenu drugačijeg skupa postupaka za pronalaženje etimologije. Iako glavninu analiziranog leksika čine romanizmi (uključujući i riječi koje su u hrvatski došle preko romanskoga), autor je obradio i određen broj riječi drugoga podrijetla (grčkog, turskog, germanskog, slavenskog itd.) jer se u jeziku koji funkcionira u nekoj zajednici riječi u načelu ne dijele prema podrijetlu.

Iskusni etimolozi ističu kako se etimologije ne traže, nego ih se nalazi. To drugim riječima znači da je za bavljenje etimologijom nužno temeljito poznavati metode etimološkoga istraživanja, nužno je produbljeno poznavanje građe koja se istražuje, ali je jednako tako za uspješno bavljenje etimologijom potrebno posjedovati i »dar za nalaženje etimologija«. Akad. Vinja sva ta svojstva u najvišoj mjeri posjeduje, a nedvojbeno je da je do velikog broja sigurnih rješenja došao zahvaljujući među ostalim i izvrsnomu poznavanju svih bitnih elemenata civilizacije istočne obale Jadrana i jadranskih otoka. Ovim trima knjigama Skokov je rječnik dobio kritičko čitanje i metodološki najsuvremeniju dopunu ja-

dranskoga dijela građe. Zavidni znanstveni doseg ovih »dopuna« akad. V. Vinje trebao bi biti poticaj istraživačima drugih područja da se na sličan način obradi karakterističan leksik panonske ili dinarske regije, slavenska, germanska, mađarska, turska itd. sastavnica hrvatskoga rječnika, a valjalo bi prirediti i etimološki rječnik isključivo standardnoga jezika prema strogo abecednom redoslijedu jedinica (u tom smislu prvi je korak učinio R. Matasović u Enciklopedijskom rječniku).

August Kovačec

Anja Nikolić–Hoyt, *Konceptualna leksikografija, Prema tezaurusu hrvatskoga jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2004.

Promatrana iz perspektive kognitivne lingvistike i suvremenih spoznaja o ustrojstvu mentalnoga leksikona, činjenica da su prvi poznati rječnici, preciznije rečeno dvojezični glosari, bili tematski, tj. pojmovno organizirani – čini se sasvim prirodnom. Konceptualni je pristup sastavljanju leksikografskih djela dokraja potisnut u drugi plan tek s prevlašću abecedne prezentacije rječničke građe čemu su, sasvim predvidljivo, prethodila stoljeća privikavanja. Arbitrarnost abecednoga ili kakvog drugog poretka na osnovi dogovorenoga invarijantnoga niza znakova nametnula se ekonomičnošću i fleksibilnošću. No, potreba za logičnom, semantički utemeljenom klasifikacijom jezičnoga znanja – koja do određene mjere simulira kognitivne procese govornika – nikada nije iščezla. Razvoj znanosti o jeziku posljednjih dvadesetak godina i suvremene tehnološke mogućnosti računalnoga doba sve uvjerljivije demantiraju one koji su još donedavno proricali izumiranje pojmovno i tematski ustrojenih rječnika – tezaurusa.

No, usprkos starijoj leksikografskoj tradiciji koja je, osobito u anglofonom svijetu, tezaurusu pridavala posebno mjesto među jezičnim priručnicima – a isto tako i recentnim oživljavanjem zanimanja za strukturu leksikona prirodnih jezika i uz to vezane mentalne procese koji su nužno rezultirali propitivanjem načela semantičke organizacije leksika i pomicanjem fokusa prema mogućim konceptualnim reprezentacijama takve organizacije – leksikografija hrvatskoga jezika još uvijek u svom korpusu nema takva dragocjena pomagala, djela koje već samim svojim nazivom priziva predodžbu (jezičnoga) blaga.

Potaknuta tom činjenicom, ali i donedavno razmjerno marginalnom pozornošću koju je leksikografska teorija obraćala pojmovnim – dakle tematski, a ne abecedno organiziranim rječnicima – autorica Anja Nikolić–Hoyt u svojoj se knjizi **Konceptualna leksikografija**, s rječitim podnaslovom *Prema tezaurusu hrvatskoga jezika* uhvatila u koštac s višestruko zahtjevnim zadatkom.

Kako bi se mogla upustiti u raspravu o konkretnom leksikografskom modelu, autorica najprije s teorijskoga polazišta definira odnos tezaurusa prema drugim rječničkim tipovima, a u knjizi će se i kasnije sustavno opisivati i supostavljati konceptualni rječnici različitih polazišta i pristupa. Uspoređujući klasičan, moglo bi se reći prototipski tezaurus, sa srodnim, pojmovno motivira-

nim priručnicima, u više navrata opravdano upozorava na neutemeljeno izjednačavanje tezaurusa s rječnikom sinonima.

Iz drugoga pak kuta, ona istražuje filozofske i logičke osnove na kojima se tezaursno organizirani rječnici grade, pritom se vrlo upućeno upuštajući u zanimljivo kulturološko putovanje kroz povijest leksikografije zapadnoga svijeta. Cilj je takve analize doći do ključnih oslonaca u lingvističkoj teoriji, osobito dakako u domeni semantičkih istraživanja, ali i izvan nje – koji bi se mogli djelotvorno primijeniti u uspostavi efikasnoga leksikografskoga modela izrade tezaurusa koji bi u konačnici mogao pomiriti različite zahtjeve i potrebe. Anja se Nikolić–Hoyt stoga ne libi začu u raspravu o fundamentalnim pitanjima spoznaje svijeta; o odnosu između znanja o jeziku i znanja o svijetu; o srazu jezične i izvanjezične realnosti; kulturno zadanim obrascima mišljenja i ideološkim ograničenjima koja iz njih često proizlaze. Djelo ovakve širine i erudicije, recimo to odmah, važan je prilog ne samo našoj metaleksikografskoj teoriji već će se u mnogočemu pokazati i nezaobilaznim prinosom jezikoslovnoj literaturi na hrvatskom jeziku.

Nakon što se u poglavlju *O tezaursu općenito* zacrtavaju bitne značajke tezaurusa i postavke na kojima se oni temelje, istražuju se i granice između konceptualnih i abecednih rječnika. Na taj se način postavljaju okviri za njihovu načelnu klasifikaciju bez obzira na otklone u tipovima i tradicijama. Premda jedinstvene definicije tezaurusa nema, pa se stoga ovoj kategoriji nerijetko pripisuju tek granično srodni rječnički tipovi, bitnim se njihovim određenjem s obzirom na »klasične« rječnike mogu smatrati veze između pojmova i naziva, dakle koncepata i leksičkih jedinica, koje se u njima uspostavljaju te hijerarhijski semantički odnosi unutar kojih se pojmovi raspoređuju. Već će se u ovom poglavlju skrenuti pozornost na jedan od bitnih problema u sastavljanju tezaurusa – nužnost uspostavljanja općega kategorijalno–konceptualnoga sustava i definiranja taksonomskih obrazaca organizacije leksika. Takvi su obrasci, ističe autorica, uvijek do neke mjere arbitrarni jer počivaju na različitim filozofskim i logičkim pretpostavkama i odražavaju, manje ili više eksplicitno, različite kulture, ideologije i svjetonazore. Vezane su uz to i poteškoće u jednoznačnom uspostavljanju značenjskih odnosa među riječima. Nije teško pretpostaviti da će se, u danas sve češćim tipovima višejezičnih tezaurusa različitih namjena, takve poteškoće proporcionalno generirati. No, u žarištu je autoričina zanimanja prije svega jednojezični tezaursus.

U sljedećem se poglavlju nazvanom *Iz povijesti tematske leksikografije* na vješto odabranim primjerima preteča suvremenih tezaurusa predstavljaju dvije dominantne tradicije koje su odredile oblik i sadržaj modernijih tezaurusa. Autorica ih naziva leksikografsko–pedagoškom i retoričko–filozofskom tradicijom. Prva je tradicija uspostavljena s jednostavnim tematski ustrojenim rječnicima kakvi se, kao udaljeni odjeci sumersko–akadske pretpovijesti, učestalije javljaju od renesanse nadalje. U tom se sklopu ipak već rano javljaju i univerzalne i znatno zahtjevnije koncepcije kojima se nastoji obuhvatiti svekoliko ljudsko znanje i predstaviti ga mrežom pojmova koji bi, prije svega u pedagoške svrhe, olakšali spoznaju i interpretaciju svijeta – poput, primjerice, djela J. A. Komenškoga (Comeniusa) *Janua linguarum reserata*. U tom će nas se kontekstu upo-

zoriti i na prvi hrvatski tezaursno organizirani priručnik, Patačićev trojezični *Dikcionar* iz 18. stoljeća. Patačić je, kaže A. Nikolić–Hoyt, »sasvim u duhu modernih rasprava o prednosti tematskoga ustroja pred abecednim, tvrdio da obični rječnici daju različitu nepovezanu građu, koja zbog toga lako pobjegne iz pamćenja, dok je on sam znanje podijelio po sadržaju i zapravo ga na taj način povezo u čvrste jedinice, koje će obogatiti znanje čitaoca na lak način, istaknuvši tako u prvi plan obrazovnu vrijednost tematske leksikografije. Štoviše, Patačić je imao namjeru da za hrvatski mladi naraštaj [...] stvori poučnu knjigu u kojoj bi se nalazila najnužnija znanja iz različitih područja [...]. Smatrajući da za razliku od postojećih rječnika koji ne idu dalje od sintakse, njegov odgaja mladića za govornika, koji se odlikuje bogatim znanjem, Patačić je čvrsto vjerovao u didaktičke prednosti tematskoga ustroja pred abecednim.« (str. 51.) Ovo ga se nije na odmet podsjetiti ni nakon više od dvjesto godina proteklih bez opsežnijega i suvremenijega tezaurusa hrvatskoga jezika.

Retoričko–filozofska tradicija oslanja se ponajprije na duhovno naslijeđe antike, a autorica se u ovom sklopu pobliže bavi problemom retoričke memorije i primjerima filozofskih teorija – od tomizma do Raymonda Lullea i Francisa Bacona – koje su prije svega išle za uspostavljanjem univerzalnih klasifikacija, bilo gnoseološke bilo ontološke naravi. Čitatelje koji na probleme sastavljanja jednojezičnih tezaurusa gledaju iz striktno jezikoslovnih pozicija, ovo će poglavlje zaintrigirati širinom utjecaja kojima se autorica bavi i rasponom 'od jezičnoga do enciklopedijskoga', odnosno paletom mogućih pristupa prirodi značenja u najširem smislu.

U sljedećem poglavlju, *Tezaurus i semantika*, vraćamo se lingvističkim aspektima konceptualnih rječnika. Premda će najvažnije inspiracije potražiti u domeni kognitivne semantike i novijih spoznaja o strukturi mentalnoga leksikona, A. Nikolić–Hoyt prve važne utjecaje traži u predsosirovskom i nešto kasnijem strukturalističkom poimanju jezika i izvanjezične realnosti, najveću pozornost pridajući teoriji semantičkih polja, poglavito u Trierovoj interpretaciji, no i nekim kasnijim inačicama. Ovdje se, nadalje, konstruktivno analiziraju razmjerno recentni utjecaji kognitivne psihologije i artikuliraju moguće implikacije Fillmoreovih i Lakoffovih semantičkih teorija na konstituiranje tezaurusa. Najveću inspiraciju autorica, ne sasvim neočekivano, nalazi u konceptualnoj analizi Anne Wierzbicke koju u knjizi opsežno i analitički prezentira, upozoravajući ujedno na podudarnosti s Apresajanovim, te još više Mel'čukovim pristupom. U njihovim izrazito leksikološki pa i leksikografski usmjerenim semantičkim modelima raspoznaju se izuzetno produktivni i potencijalno primjenjivi doprinosi praksi sastavljanja tezaurusa, bez obzira na to što između lingvističkih (osobito semantičkih) teorija i leksikografije dosada još nije uspostavljena odgovarajuća korespondencija.

Ovo se poglavlje zaokružuje prikazom vrlo relevantnoga i sve utjecajnijega projekta *WordNet* što ga posljednjih dvadesetak godina na Sveučilištu Princeton razvija skupina psiholingvisti pod vodstvom A. Millera. Za autoričino je gledanje na prirodu tezaurusa on posebno zanimljiv kao pokušaj opisa semantičke intuicije izvornoga govornika simulacijom konceptualno–semantičkoga ustrojstva njegova mentalnoga leksikona.

U četvrtom se poglavlju, pod naslovom *Rogetov Tezaurus versus Longmanov Leksikon*, iscrpno prikazuje Rogetov *Thesaurus* koji se od sredine 19. stoljeća spontano nametnuo kao paradigmatički oblik tezaurusa. Polazeći od filozofski impostiranoga instrumenta za spoznaju svijeta, Roget je razvio pragmatičan priručnik s ciljem da u korisnika potakne i razvije djelotvorniju i kreativniju upotrebu jezika i njegova leksičkog blaga. Takvu je tendenciju nakon više od stotinu godina nastavio Tom McArthur svojim *Longman Lexicon of Contemporary English*, svojevrsnim hibridnim, ali djelotvornim oblikom rječnika koji se od Rogetova bitno razlikuje i na makrostrukturnoj i na mikrostrukturnoj razini.

Ova vrlo minuciozna i ciljana usporedba dvaju najpoznatijih engleskih tezaurusa (a knjiga je općenito i u praktičnom i u teorijskom smislu primarno okrenuta leksikografiji engleskoga jezika) dodatna su teorijska priprema za posljednje i ključno poglavlje: *Izrada uzorka tezaurusa hrvatskog jezika*. U njemu će autorica na uzorku hrvatskog jezika primijeniti svoje spoznaje te vlastiti model tezaurusne organizacije oprimjeriti na mikrotezaurusu međusobno povezanih semantičkih polja »voće« i »povrće«. U njegovoj se izradi rukovodila mišlju da tezaurus kakvom teži, a koji opisuje semantičku intuiciju izvornoga govornika, ustvari odražava konceptualno–semantičko ustrojstvo njegova mentalnoga leksikona i mora biti utemeljeno na znanju polistrukturirane organizacije leksika prirodnih jezika te da takav tezaurus u konačnici oponaša »asocijativne navike memorije«. (str. 185.) Zadatak je pravoga leksikografa (po uzoru na Апреšjana) otkriti »naivnu« sliku svijeta, kategorizacijski sustav kojim se »obični ljudi« rukovode spontano, a koji svjedoče o konceptualnim i leksičkim prazninama određene kulturno–specifične predodžbe svijeta. (str. 187.)

Polazeći od jedne moguće, dakako u nekoj mjeri arbitrarne kategorizacije, jasnim se, no istodobno i sofisticiranim postupkom, gradi reprezentativan uzorak hrvatskoga tezaurusa. Budući da je namijenjen izvornomu govorniku, to je rječnik bez definicija, ali s jasno uspostavljenim semantičkim vezama različitih tipova (u smislu njihove značenjske hijerarhije i odnosa srodnosti) za sve nazive za voće i povrće koji se u hrvatskom jeziku upotrebljavaju s nezanemarivom učestalošću. Slijedeći načelno Wierzbickin model, autorica se istodobno prema njemu odnosi s propitivanjem i kritički. Tijekom izrade uzorka hrvatskoga tezaurusa A. Nikolić–Hoyt na vrlo jasan način i s puno akribije opisuje i komentira proces obradbe konkretnoga semantičkoga polja. U leksikografskom se opisu služi metodologijom i aparaturom semantičke analize primjenjujući, u modificiranu i primjenjivu obliku, neke elemente Wierzbickinih konceptualnih definicija. Rezultat je koherentan i pregledan mikrotezaurus pojmova »voće« i »povrće« koji na inventivan način pristupa gradi u jasno strukturiranom leksikografskom okviru. Posebna je zanimljivost što se izabranim leksikografskim opisom intuicije izvornoga govornika u obzir uzimaju i regionalne/žargonske istoznačnice, što analiziranom uzorku daje posebnu životnost i uvjerljivost. Daljnjom bi se razradom modela eventualno moglo doći i do dodatnih rafiniranijih grafičkih sredstava koja bi još jasnije signalizirala tipove semantičkih veza među pojmovima odnosno pridruženim im leksemima. Model koji je ponudila Nikolić–Hoyt u mnogočemu je izvoran jer od poznatih obrazaca odstupa s jedne

strane bogatstvom semantičkih veza, a s druge – primjerice u usporedbi s Wierzbickinim definicijama – izraženom pragmatičnošću, pa bi se s puno opravdanja mogao primijeniti na jezični sustav u cjelini. U tu bi svrhu, dakako, sinopsis kategorija morao biti zaokružen tako da obuhvati i izrazito semantički produktivne pojmove/lekseme, ali i one »problematičnije«, na granici između leksičkoga i gramatičkoga, no to je tema moguće zasebne rasprave.

Rasprava *Konceptualna leksikografija* odaje zavidnu razinu poznavanja leksikografske i leksikološke literature, lingvističke semantike i filozofije, te vrlo artikuliranu sposobnost primjene prethodno teorijski razrađenoga modela. Dodatna je kvaliteta ove knjige što je pisana s lakoćom svojstvenom pravim znanjima, darom za jasnu artikulaciju ma kako zahtjevnih ideja, i, ako je dopušteno reći, osobnim rukopisom prepoznatljiva intelektualnoga šarma.

Budući da između lingvističke pa i metaleksikografske teorije i leksikografske prakse još uvijek ne postoje dovoljno produktivna isprepletanja, ovakav je pokušaj vrijedan svake pažnje hrvatske leksikografske javnosti i nadati se je da će ona znati prepoznati ponudeni izazov. Svaki pomak prema izradi tezaurusa hrvatskoga jezika, priručnika kakvim – kako je s pravom i nedvojbenim autoritetom znao isticati Željko Bujas – mora raspolagati svaki jezik koji drži do sebe, vrijedan je poštovanja. Budući da je u ovom slučaju riječ o teorijski cjelovito domišljenom modelu, vjerujemo da će se pokazati višestruko poticajnim.

Maja Bratanić

John Olsson, *Forensic Linguistics, An Introduction to Language, Crime and the Law*, Continuum, London 2004.

Knjiga Johna Olssona *Forensic Linguistics, An Introduction to Language, Crime and the Law* (2004) predstavlja primjerima potkrijepljen uvod u forenzičnu lingvistiku te se, kako sam autor kaže, bavi jezikom, zločinom i pravom. Iako naziv forenzična lingvistika potječe iz 1968. godine, ona svoj procvat i nagli razvoj doživljava tek u posljednjih petnaestak godina.

Forenzična lingvistika je grana primijenjene lingvistike koja se bavi primjenom lingvističkih znanja u pravne svrhe i obuhvaća područja kao što su: utvrđivanje autorstva; tumačenje na sudu i prevođenje pravnih tekstova; transkribiranje usmenih izjava i iskaza; jezik i diskurs sudnice; jezična prava; analiza vjerodostojnosti izjava; utvrđivanje plagijata; forenzična fonetika i analiza autentičnosti tekstova. Najveći dio knjige posvećen je utvrđivanju autorstva koje predstavlja jedno od temeljnih područja forenzične lingvistike. Knjiga ne obrađuje tumačenje na sudu i prevođenje pravnih tekstova, jezik i diskurs sudnice te jezična prava iz razloga što autor smatra kako ta područja zahtijevaju potpuno drugačiji pristup od područja obrađenih u knjizi.

Knjiga obuhvaća 12 poglavlja, od kojih se prvih šest bavi problematikom utvrđivanja autorstva, a posljednjih šest ostalim područjima forenzične lingvistike. Prvo poglavlje pod naslovom *Previous authorship studies* sadrži kratak pre-

gled istraživanja i utvrđivanja autorstva te razvoja forenzične lingvistike. Prva pitanja o autorstvu javljaju se u 18. stoljeću i vezana su uz problematiku o autorstvu Biblije. Za utvrđivanje autorstva koriste se i statističke metode, no kako sam autor smatra, nedostatak većine takvih metoda je u tome što ne uzimaju u obzir lingvističke spoznaje te se mogu uspješno primijeniti samo na veće tekstove. Pionir forenzične lingvistike je Jan Svartvik koji je 1968. u svom radu *The Evans Statement* dokazao postojanje dvaju različitih registara u izjavama osobe koja je osuđena na smrt te posmrtno oslobođena optužbe. Izrazito važnu ulogu u razvoju forenzične lingvistike imaju radovi M. Coultharda koji se bavi forenzičnom analizom diskursa. Autor u kratkim crtama prikazuje istraživanja i metode forenzične stilistike te prepoznavanja autorstva.

Drugo poglavlje pod nazivom *Individuals and language use* najvećim je dijelom posvećeno konceptu *linguistic fingerprint*. *Linguistic fingerprint* definiran je kao skup markera koji jednoznačno određuju pojedinca. Autor taj koncept naziva mitom i smatra kako nije moguće nepogrešivo identificirati osobu na temelju uzorka teksta ili govora, zbog procesa lingvističke homogenizacije koji je rezultat globalizacije, načina stjecanja obrazovanja, utjecaja medija i same naravi procesa usvajanja jezika. Stoga zadatak forenzične lingvistike nije određivanje lingvističke jedinstvenosti osoba, već pronalaženje načina kako međusobno razlikovati osobe na temelju uzorka govora ili teksta. Osnovna pitanja na koja forenzična lingvistika mora ponuditi odgovore jesu: kako je nastao određeni tekst, postoji li jedan ili više autora te postoje li dijelovi teksta koji se stilski razlikuju od ostatka teksta.

Treće poglavlje *Evidence in court* donosi pregled pravnih propisa vezanih za prihvaćanje svjedočenja eksperata na sudovima u različitim zemljama. Najviše prostora posvećeno je Sjedinjenim Američkim Državama gdje se primjenjuju takozvani Daubertovi kriteriji. Ekspert koji svjedoči mora posjedovati dovoljno znanja o određenom području i biti ugledan u akademskim krugovima ili među kolegama. Uz to mora koristiti empirijski provjerljive metode i tehnike, objavljene i podvrgnute recenziji struke, može im odrediti stupanj pogreške i mogu se sustavno prikazati kako bi ih sud i porota razumjeli. Dokazi koje pruža forenzična lingvistika u velikoj se većini slučajeva temelje na relativno kratkom uzorku teksta i/ili govora na osnovi kojeg je utvrđen autor, te je u takvim slučajevima izrazito teško odrediti stupanj pogreške i empirijski provjeriti metodu.

U četvrtom poglavlju *An authorship inquiry* opisuje se konkretan primjer utvrđivanja autorstva metodom *contrastive prominent feature*. Proučavanjem uvredljivih pisama i tekstova osoba za koje se vjerovalo da su autori tih pisama, autor je utvrdio potencijalne razlikovne markere autorstva. To su u opisanom primjeru gramatika i pravopis, interpunkcija, pisanje velikih i malih slova i izgled teksta (način pisanja datuma, uvlačenje odlomaka i završni pozdrav). Na osnovi velikog broja sličnosti (pravopisne i gramatičke pogreške, način pisanja datuma i uvlačenja odlomaka) utvrđen je autor uvredljivih pisama. U navedenom primjeru se radi o deskriptivnom (opisnom), a ne kvantitativnom (statističkom) utvrđivanju autorstva, što znači da bi se takav način utvrđivanja autorstva samo u rijetkim slučajevima i u pojedinim državama mogao koristiti kao dokaz na sudu.

Zatim slijedi poglavlje pod nazivom *Sampling and authorship* koje prikazuje opasnosti i nedostatke korištenja isključivo statističkih metoda za utvrđivanje autorstva. S jedne strane primjeri navedeni u ovom poglavlju pokazuju kako se uz pomoć t–testa mogu međusobno razlikovati autori određenih tekstova, ali se ne može s dovoljno visokom vjerojatnošću utvrditi tko je autor određenog teksta. Dovoljno visokom vjerojatnošću se u forenzičnoj lingvistici smatra vjerojatnost od 99% ili 99,9%. S druge strane prisutan je i problem veličine uzorka jer primjeri pokazuju kako se pouzdanost t–testa povećava s porastom veličine uzorka, dok su tekstovi na osnovi kojih se vrši utvrđivanje autorstva relativno kratki.

Poglavlje pod naslovom *Single-text inquiries* opisuje metode utvrđivanja autorstva na osnovi jednog teksta, a autor ih potkrepljuje i konkretnim primjerima iz prakse. Te metode obuhvaćaju strategije za utvrđivanje autorstva neizravnim metodama i strategije identifikacije. Strategije za utvrđivanje autorstva neizravnim metodama temelje se na postojanju određene vrste dvostrukosti u tekstu kao što su dvostruk ili višestruk način formiranja teksta, dvostruko autorstvo, dvostruki registar, dvostruki ciljevi diskursa, postojanje stilističkih i sadržajnih razlika u različitim dijelovima teksta. Strategija identifikacije odnosi se na utvrđivanje prominentnih karakteristika pojedinog autora koja se također primjenjuje u slučajevima kada se sporni tekst uspoređuje s tekstovima osumnjičenih osoba.

Sedmo poglavlje pod nazivom *Authorship profiling* donosi primjer izrade profila autora na osnovi tekstova prijetećih pisama. Profil autora obuhvaća jezične informacije o autoru, tj. način na koji se on služi jezikom. Sam autor knjige priznaje da se radi o novoj i relativno nepouzdanoj metodi, koju treba dalje razvijati i usavršavati, te vjeruje da ona može biti od velike koristi u slučajevima kada treba procijeniti rizik i opasnost kao što su terorističke prijeteće, prijeteća pisma itd.

Poglavlje pod naslovom *Detecting plagiarism* posvećeno je vrstama i načinu otkrivanja plagijata. Autor knjige razlikuje doslovni plagijat (*word-for-word-plagiarism*) i mozaički plagijat (*mosaic plagiarism*). Na osnovi provedenih istraživanja i testova utvrđeno je kako je izrazito malo vjerojatno da dva autora koji neovisno jedan o drugome sastavljaju tekst upotrijebe identične nizove riječi koji sadrže više od 31 znaka. Uzimajući u obzir fiksne izraze i fraze, broj znakova se može zaokružiti na 40. Kombiniranje izvornog teksta žrtve s jezikom plagijatora na način da plagijator promijeni neke riječi i fraze naziva se mozaički plagijat. U pravilu je izvorni tekst kraći i manje pompozan od mozaičkog plagijata, te ima veću leksičku gustoću.

Deveto poglavlje *Veracity in language* u potpunosti je posvećeno načinu analize iskaza svjedoka i prijava o krađi, nestanku osoba, napada i slično, kako bi se utvrdila njihova istinitost, tj. vjerodostojnost. S lingvističkog stajališta postoji pet osnovnih kriterija (vrijeme, mjesto, redosljed događaja, opisi i suvišni detalji te glagolsko vrijeme) i čitav niz dodatnih kriterija (npr.: imena osoba, registar, ispuštanje zamjenica) za utvrđivanje vjerodostojnosti. Navedeno vrijeme mora biti prilično precizno, ali ne smije biti previše precizno. Bitna mjesta uvođe se u trenutku kada je to relevantno za događaj, dok se događaji navode u

logičkom slijedu. U iskazima i prijavama su detaljni i opširni opisi prava rijetkost. U engleskom jeziku se u prijavama i iskazima u velikoj većini slučajeva koristi glagolsko vrijeme *past simple*. Nepodudaranje sa gore navedenim pravilima izaziva sumnju u vjerodostojnost teksta, te je zadaća forenzičnog lingvиста ispitati razloge za to, te utvrditi radi li se zaista o nevjerodostojnosti ili postoji neko drugo objašnjenje. Uzimajući u obzir činjenicu kako sudovi vrlo rijetko prihvaćaju dokaze takve vrste, analize vjerodostojnosti za sada uglavnom služe kao pomoć u istražnom procesu.

Poglavlje pod nazivom *Forensic text types* opisuje različite vrste forenzičnih tekstova, njihove osnovne karakteristike i način utvrđivanja istinitosti teksta. Najviše prostora posvećeno je pozivima u pomoć i oprostajnim pismima. Osnovne karakteristike istinitih poziva u pomoć su prisutnost osnovnih informacija o nesreći (kada, gdje te povezanost osobe koja zove s nesrećom), kooperativnost i izbjegavanje sukoba od strane osobe koja zove, česta preklapanja prilikom izmjena, te naglašavanje bitnih dijelova poruke. Autentična oprostajna pisma su u pravilu kratka (manje od 300 riječi), sadrže neopozivu propoziciju, a u slučaju da se spominje samoubojstvo, autor nedvosmisleno naglašava kako se radi o jedinog mogućnosti.

Jedanaesto poglavlje je informativnog karaktera. Autor u kratkim crtama prikazuje forenzičnu fonologiju čiji je osnovni zadatak identifikacija govornika na temelju snimljenih uzoraka govornog teksta i posebno naglašava kako ne postoji apsolutno točna metoda identifikacije glasa. U praksi se najboljom pokazala kombinacija intuitivnih i strojnih metoda identifikacije glasa.

Knjiga završava poglavljem pod naslovom *The forensic cookbook* koje donosi kratak pregled vještina i znanja potrebnih u forenzičnoj lingvistici kao što su npr. transkribiranje, osnove statistike i Fourierova transformacija.

U skladu s uvodnim karakterom knjige, na kraju svakog poglavlja nalaze se prijedlozi za daljnje čitanje i produbljivanje znanja iz pojedinih područja forenzične lingvistike. Stoga ova knjiga predstavlja nezaobilazan uvod za početnike i vrijedan izvor podataka forenzičarima i onima koji žele produbiti svoja znanja. Posebna vrijednost knjige leži u mnoštvu primjera iz prakse, te vježbama na kraju većine poglavlja na osnovi kojih čitatelj može dobiti jasan uvid u problematiku, dosege i ograničenja forenzične lingvistike. Knjiga je dobro opremljena sekundarnim aparatom, posjeduje indeks, obilnu bibliografiju, prilog s autentičnim forenzičnim tekstovima različitih vrsta te prilog s rješenjima vježbi.

Lucia Miškulin

Penelope Eckert, Sally McConnell–Ginet, *Language and Gender*, Cambridge University Press, 2003.

Knjiga *Language and Gender* djelo je dviju autorica, P. Eckert, profesorice lingvistike, kulturalne i sociološke antropologije i ravnateljice programa Feminističkih studija na Sveučilištu Stanford i S. McConnell–Ginet, profesorice lin-

givistike na Odsjeku za lingvistiku na Sveučilištu Cornell. Knjiga ima 336 stranica, a sadržava uvod i devet poglavlja. To je novi uvod u proučavanje odnosa između roda i upotrebe jezika koji počinje diskusijom o rodu i konstruiranju društvenog značenja. Knjiga je, prema riječima autorica, organizirana oko različitih načina na koje jezik sudjeluje u postupanjima različitih rodova.

U *Uvodu* autorice teoretiziraju ideju da je jezik sredstvo pritisaka koje se uči tako što žene uče ulogu koju imaju u društvu, a ujedno nameće društvene norme ženama. Pretpostavljalo se da žene i muškarci drugačije govore i da su razlike u njihovu govoru rezultat, ali ujedno i potpora muškoj dominaciji. Iz ovih pretpostavki razvila su se dva različita gledišta o odnosu govora muškaraca i žena: paradigma razlike i paradigma dominacije. Prvo se gledište fokusira na razliku, tj. tvrdi se da muškarci i žene različito govore zbog različitih fundamentalnih pristupa jeziku, tj. dječaci i djevojčice odrastaju u različitim supkulturama i u različitim konvencijama verbalne i opće interakcije. Drugo se gledište fokusira na dominaciju, tj. tvrdnju da razlike između govora muškaraca i žena nastaju zbog muške dominacije. S vremenom se rod počeo promatrati kao uključen u ono što ljudi rade, dakle rod ne samo da postoji već kontinuirano proizvodi, reproducira i mijenja kroz ljudsku izvedbu djela roda, i projektira vlastitu tvrdnju rodnog identiteta, učvršćujući ili izazivajući tuđi identitet, i različite načine podrške ili izazova sustavu rodnih odnosa i privilegija. Uvodi se i problem transrodnih osoba. Rod i jezik fundamentalni su dijelovi društvenog djelovanja, iz čega proizlazi njihovo značenje za ljudske aktivnosti. Jezik nije nikada »sve« što je važno za društvo, jer je uvijek popraćen i drugim značajnim aspektima interakcije: facijalna ekspresija, odjeća, položaj, fizički kontakt itd. Mijenja se i pitanje iz *kako žene govore* ili *kako muškarci govore* u pitanje o vrsti jezičnih izvora koje mogu koristiti i koje koriste kako bi se predstavili kao muškarci i žene. Kako novi načini govorenja ili ponašanje kao muškarac ili žena izlazi na površinu? Koje jezične navike podupiru specifične rodne ideologije i norme? Kako se razvijaju nove ideje o rodu? Kako i zašto ljudi mijenjaju jezične i rodne navike? Težište se pomiče s razlika između muškaraca i žena na to koju vrstu osobe mogu muškarci i žene predstavljati. Rod je, na kraju krajeva, ipak sustav značenja – način konstruiranja nocije muškaraca i žena – i jezik je primarno značenje kroz koje održavamo ili ispitujemo stara značenja, te konstruiramo ili se odupiremo novima.

Prva dva poglavlja organizirana su oko rasprava o rodu i jeziku. U poglavlju *Constructing, deconstructing and reconstructing gender* autorice raspravljaju o odnosu između roda i spola, razvoju rodnih identiteta i ponašanja, ispituju institucionalne i ideološke dimenzije roda. One uvode ideju o rodu kao o društvenom konstrukt, tj. produktu društvenog djelovanja. Rod nije nešto s čime se radamo ili nešto što imamo već je to ono što činimo. Spol je biološka kategorija primarno temeljena na reproduktivnim mogućnostima, dok je rod društvena razrada biološkog spola. Rod se gradi na biološkom spolu i naglašava biološke razlike i unosi ih u domenu u kojoj su zapravo irelevantne. Spol je kombinacija anatomskih, endokrinoloških i kromosomskih obilježja. Samo definiranje ovih bioloških obilježja i kategoriziranje osobe kao muškarca ili žene društvena je odluka. Rod je u centru društva i zato se stalno naglašavaju razlike između

muškaraca i žena, dok se sve moguće sličnosti i rubne kategorije brišu i zanemaruju. Same autorice naglašavaju da se knjiga bazira na rodu kao društvenoj konstrukciji i da je napisana iz šire feminističke perspektive. Zato i proučavanje jezika i roda neće tretirati jezik kao refleks neke postojeće kategorije, već kao dio koji konstruira i održava ove kategorije. Iako se ova knjiga fokusira na rod, autorice pokušavaju ne izgubiti iz vida kritičke veze s drugim društvenim kategorijama. Nitko nije jednostavno muškarac ili žena jer ako bi se govorilo o rodu kao o neovisnom o drugim kategorijama, tada bi se izbrisala velika širina rodnog iskustva fokusirajući se samo na ono što je poznato. To je knjiga o mijenjanju rodnog reda i posebno o mjestu jezika u ponašanju različitih rodova.

U poglavlju *Linking the linguistic to the social* težište je na analizi jezika, uvođenju u opće karakteristike diskursa i povezivanju jezičnih i društvenih načina postupanja, te analizi različitih metoda u istraživanju jezika i roda. Jezik i društvo nisu odvojeni i stabilni sustavi – važno je prepoznati ih kao sustave koji se održavaju u svakodnevnoj aktivnosti i u njoj se mijenjaju iz dana u dan. Jezik utječe na društvo ponavljanom upotrebom. Jezične promjene općenito, kao i promjene u specifičnim načinima kako jezik ulazi u konstruiranje roda, događaju se u malim pomacima.

U trećem poglavlju, *Organizing talk*, ispituje se verbalna interakcija posebno s obzirom na organizaciju samoga govora. Autorice se usredotočuju na to kako ljudi iznose ideje i kako se njihovi prijedlozi prihvaćaju, tj. kako rod utječe na sposobnost iznošenja ideja i njihovo prihvaćanje. Rod ima ulogu u različitim govornim aktivnostima i u samoj dinamici razgovora. U ovom se poglavlju ujedno preispituju i ranija vjerovanja o načinu govora muškaraca i žena i načinu na koji razgovaraju, tj. ulaze u interakciju.

Svaki doprinos sudionika neke interakcije može se promatrati kao »pomak«, tj. dio koji nosi nečije intencije i odnose prema ostalim sudionicima interakcije. U poglavlju *Making social moves* detaljnije se promatraju različiti načini jezično posredovanih »socijalnih pomaka«, tj. govornih činova. Ovo se poglavlje usredotočuje na govorne činove i druge tipove socijalnih pomaka koje ljudi čine u interakciji licem u lice. Govorni činovi pomiču odnose na »višu stepenicu« pomičući međusobne veze prema idejama i ideologijama. Taj pomak može biti npr. kompliment, žaljenje, uvreda, zahtjev, zapovijed, kritika, pitanje, obećanje. Autorice ih nazivaju »socijalnim pomacima« kako bi naglasile njihovu ulogu u širem diskursu. Svaki iskaz dio je društvene situacije u kojoj se događa, a ne samo stvar jezičnih elemenata i obilježja.

Poglavlje *Positioning ideas and subjects* na neki je način nastavak prethodnoga jer autorice dalje razrađuju kompleksnost položaja koji ima sudionik u diskursu. Govoreći jedni drugima, mi iznosimo određene stavove, predlažemo različite planove i iznosimo različite ideje, ne činimo samo »pomake«, već »zauzimamo mjesta«. Razlikuju se dva vida položaja sudionika u diskursu, odnos prema drugim sudionicima diskursa (*subject positioning*) i odnos prema idejama (*idea positioning*). Svaki se sudionik neke interakcije stavlja u odnos prema sadržaju onoga što je izrečeno, nastoji prenijeti određene ideje i planove, mijenja ih prema reakcijama i stavovima drugih, preispituje ih, traži jezične oblike kojima bi ih izrazio... Također se svaki sudionik neke interakcije stavlja u od-

nos prema drugima sudionicima, sluša njihove iskaze, iščitava stavove i osjećaje... Ne samo što svaki sudionik interakcije mijenja svoje ideje i osjećaje već i druge sudionike smješta na određena mjesta u diskursu koja su mnogobrojna i različita, npr. učenik, mentor, partner, vođa, pomoćnik, stručnjak, novak, branitelj, sudac, junak, kukavica... Ova su mjesta vezana uz kulturološke kontekste i društvene situacije i vrlo rijetko su neutralna s obzirom na rod.

U šestom i sedmom poglavlju raspravlja se o tome kako ljudi grade sadržaje roda u interakciji unutar svoje zajednice. Svaka komunikacija oslanja se na zajedničke pretpostavke i njihovo korištenje pomaže u otkrivanju ideja i stavova sudionika komunikacije. U poglavlju *Saying and implying* istražuje se sadržaj koji se komunicira u međusobnoj interakciji i sadržaj određenog mjesta koje zauzima sudionik u diskursu, posebno mjesta vezanih uz rod. Ispituje se kako se rod izražava u vjerovanjima, strahovima, željama, planovima izraženima jezičnim elementima. U ovom se poglavlju raspravlja i o snažnoj ulozi metafora u isticanju nekih stavova i ideja, npr. metafore kojima se govori o sadržajima vezanima uz rodove, metafore koje koriste spol i rod govoreći o drugim sadržajima, te o tome tko je uključen u stvaranje kojih metafora i kako ih razumije. Sadržaj nekoga iskaza ne čini samo značenje svakoga pojedinog jezičnog elementa, jer pored onoga što se govori, još više se implicira. U ovom se poglavlju razvija ideja da je većina onoga što se jezikom komunicira implicirana, ne jasno izrečena.

Sedmo se poglavlje, *Mapping the world*, bavi kategoriziranjem, tj. kako se prikazuje svijet oko nas i kako se to prikazivanje svijeta razlikuje s obzirom na različite rodove. Ispituju se odnosi među različitim kategorijama, te kako socijalno ponašanje oblikuje i mijenja ove odnose. Jezik omogućava da te kategorije izrazimo. Kategorije roda igraju bitnu ulogu u društvenom ponašanju jer se muški i ženski rod smatra jasnom i čvrstom dihotomijom koja odvaja dva temeljno različita tipa ljudskih bića. Kategorija roda ne samo što pretpostavlja razliku već podupire i hijerarhiju i nejednakost. Dalje se kategorije roda isprepleću s drugim društveno važnim kategorijama. U ovom se poglavlju ispituju načini na koje kategorije i njihovo izražavanje sudjeluju u izražavanju rodova.

U osmom se poglavlju, *Working the market: use of varieties*, vraća se sadržaja onoga što se govori na načine na koje se govori. Različiti načini koji se koriste u govorenju, npr. »naglasak« i »gramatika«, bitni su za određenje onoga što tko jest, i često imaju vrlo važnu ulogu u određivanju položaja u društvu i na ekonomskom tržištu, tj. omogućavaju ili koče pristup zaposlenju, sudjelovanju u društvenim zbivanjima, ekonomskim izvorima... U ovom se poglavlju ispituju odnosi jezične i rodne ideologije, npr. kako ljudi koriste određena jezična obilježja kako bi se predstavili kao muškarac ili žena.

Deveto poglavlje, *Fashioning selves*, sinteza je sadržaja od trećega do osmog poglavlja s posebnim usmjeravanjem pažnje na upotrebu različitih jezičnih sredstava kako bismo izrazili sami sebe. U ovom se poglavlju govori o stilu kao načinu na koji se izražavaju različiti rodovi i kojima se izražavaju razlike među rodovima. Zaključak ovoga poglavlja ujedno je i zaključak knjige: da s obzirom na rod postoji mogućnost promjene i da su promjene jezičnog ponašanja važne za takvo mijenjanje.

Kako stoji u *Uvodu* autorice su imale za cilj napisati knjigu koja će biti razumljiva i njihovim kolegama, ali i čitateljima koji nisu stručnjaci ni za pitanja roda niti jezika. Knjiga je napisana na jednostavan i čitljiv način s mnoštvom primjera i referiranja na mnoga istraživanja o odnosu jezika i roda. Autorice nisu pokušavale dati odgovor na pitanje o razlikama između uspostavljenih kategorija »muškarac« i »žena«, već odgovore na pitanja o tome što nekoga čini muškarcem ili ženom, kako jezik sudjeluje u činjenju koga muškarcem ili ženom i kako jezik sudjeluje u mijenjanju ponašanja vezanoga uz rodove.

Anita Skelin Horvat

Milan Mihaljević, *Slavenska poredbena gramatika, 1. dio. Uvod i fonologija*, Zagreb, 2002. (XII+242 str.).

Već se u starini isticalo da je najteže napisati rječnik i gramatiku, a nema dvojbe da je još teže napisati etimološki rječnik i poredbenu (poredbeno–povijesnu) gramatiku. Zato se takva djela, toliko potrebna za cjelovitu i zaokruženu izobrazbu lingvista i filologa (posebice onih koji se bave nacionalnom filologijom), pojavljuju vrlo rijetko, a ni u filologijama velikih i bogatih naroda nisu osobito česta. Iako je među hrvatskim jezikoslovcima bilo više vrsnih poznavatelja poredbene slavenske gramatike, prvo takvo cjelovito djelo, *Poredbenu slavensku gramatiku* Stj. Ivšića, priredili su za objavljivanje 1970., nakon Autorove smrti, J. Vrana i R. Katičić, a 1. svezak Mihaljevićeve knjige iz 2002. najavljuje drugo djelo te vrste u povijesti hrvatske slavistike, zamišljeno ambiciozno i na razini metodoloških načela početka III. tisućljeća. Pragmatizam moderne civilizacije kao i površan mentalitet što ga nameće nedorečen i nejasno definiran smisao 'globalizacije' nimalo ne pogoduju temeljitim poredbenim i povijesnim istraživanjima (štoviše, nerijetko se s prezirom ili s bijesom prokazuju 'historizam', 'komparatizam', 'korigenodupstvo' itd.) pa su autori koji se laćaju takvih poslova najčešće svjesni da za golem trud i znanje neće od suvremenika dobiti nikakvih osobitih priznanja. Ni sam predmet nije lako dostupan. Prije nego se netko lati pisanja poredbene gramatike, dužan je proći dugotrajan i mukotrpan put (koji se, uostalom, nikada ne može prijeći u cijelosti, do kraja) stjecanja teoretskih i činjeničnih znanja. Naš je Autor za takvu zadaću udovoljio svim zahtjevima: poznavanje metoda moderne lingvistike (posebno transformacijsko–generativne, ali i solidan uvid u povijest lingvističkih metoda), dugogodišnje samostalno proučavanje starocrkvenoslavenskoga (kao najstarijega zabilježenog slavenskog idioma, te sve ono što takvo aktivno proučavanje pretpostavlja), uvid u pojedine slavenske jezike, stalan doticaj s odgovarajućom stručnom literaturom na različitim jezicima itd.

Osim Predgovora i popisa korištene Literature (str. 233–242) ova uvodna knjiga *Slavenske poredbene gramatike* sadrži šest razdjela: 1. Uvod u poredbeno jezikoslovlje (str. 1–50), 2. Indoeuropski jezici (str. 51–86), 3. Indoeuropski fonološki sustav (str. 87–118), 4. Od indoeuropskoga do praslavenskoga (str. 119–

132), 5. Klasični praslavenski (str. 133–156) i 6. Općeslavenske promjene (str. 157–232). U prvom razdjelu, pozivajući se na najnovije spoznaje u struci, tumače se osnovni pojmovi i pojave kojima se poredbena gramatika općenito bavi pa taj dio može izvršno poslužiti kao enciklopedijski uvod u poredbeno proučavanje bilo koje skupine srodnih jezika. Prikazujući pojam jezične srodnosti te izoglosa, rodoslovnoga stabla i glasovnih zakona, Autor nastoji pratiti razvoj značenja pojedinih naziva u skladu s dostignućima poredbenoga jezikoslovlja druge polovice XIX. te XX. stoljeća. Posebna je pozornost u tom prikazu posvećena razvoju temeljnoga pojma 'glasovnoga zakona', koji se na poredbenoj razini očituje kao 'konstantna glasovna podudarnost'. Izlažu se zatim tipovi glasovnih promjena (slabljenje ili jačanje, dodavanje, premetanje, stapanje, cijepanje, jednačenje i razjednačivanje glasova) s vrlo dobro odabranim ilustrativnim primjerima, ponajprije iz hrvatskoga, ali i iz drugih jezika. Posebice za razdoblja jezičnoga razvoja za koja nema nikakvih pisanih potvrda postavlja se problem kronologije promjena pa Autor na nekoliko izvršno odabranih primjera pokazuje kako se u takvim uvjetima utvrđuje 'relativna kronologija' (prije ili nakon neke druge glasovne promjene) i 'apsolutna kronologija' (u točno određenom razdoblju) glasovnih promjena. Upravo primjeri koje je Autor odabrao pokazuju kako se pomnom usporedbom i raščlambom činjenica može doći do jasnih kronoloških odgovora i u slučajevima koji se na prvi pogled čine beznadnim. Potpoglavlje o uzrocima glasovnih promjena (1. 6) čini nam se odviše sumarnim pa bi bilo dobro da ga u idućem izdanju Autor proširi (možda polazeći od pogleda na te uzroke kod A. Martineta i drugih funkcionalista). Velika je pozornost posvećena i analogiji, njezinim dosezima i ograničenjima, te rječničkim promjenama. Osobito je pomno prikazana 'poredbena metoda' kao osnovna metoda na kojoj se mora temeljiti djelo kakvo imamo pred sobom. Na nizu pažljivo odabranih indoeuropskih i slavenskih primjera pokazuje se kako se na temelju likova (ili glasova) zabilježenih u povijesnim jezicima dotičnih skupina s razmjernom vjerojatnošću rekonstruiraju likovi (glasovi) za ona starija jezična stanja za koja nema pisanih potvrda, a jednako se tako ilustriraju i mogućnosti koje nam može pružiti unutarnja rekonstrukcija (uostalom, za izolirane jezike poput baskijskoga ili burušaskoga to je osnovni oblik rekonstrukcije) i kulturna rekonstrukcija.

Razdio o indoeuropskim jezicima donosi osnovne enciklopedijske podatke o pojedinima od tih jezika, nešto detaljnije za slavenske. Iako to za poredbenu slavensku perspektivu nije osobito relevantno, za rusinski je možda trebalo navesti da neki slavisti njegovu genetsku osnovicu smatraju istočnoslovačkom, a ukrajinsku komponentu 'kulturnim nanosom'. Posebno su nabrojani slabo potvrđeni i nejasno razvrstani stari indoeuropski jezici. Taj se razdio završava prikazom onoga što se danas, uglavnom na temelju rekonstruiranog vokabulara, manje ili više pouzdano može zaključiti o kulturi i pradomovini onih skupina koje su govorile praindoeuropski. Prikazujući u idućem razdjelu (pra)indoeuropski fonološki sustav, Autor to čini po srodnim i homogenim skupinama fonema (samoglasnici, dvoglasnici, sonanti, slogotvorni nosnici i protočnici, spiranti, zatvornici) nastojeći uvijek istaknuti što je danas općeprihvaćeno što pak je još predmetom rasprava, pa se zato u ovom dijelu o pojedinim pitanjima iz-

nose različiti pogledi i daju mnogobrojne upute na literaturu. Za svaku skupinu fonema navode se usporedno primjeri s refleksima u glavnim indoeur. jezicima. Tri podrazdjela posvećena su osobito osjetljivim pitanjima indoeuropeistike, o kojima još uvijek nema potpunog slaganja, a to su pitanja prijevaja, laringala i naglaska.

Prikaz razvoja fonološkoga sustava od indoeuropskoga do praslavenskoga (četvrti razdio) organiziran je u šest potpoglavlja prema šest glavnih (skupina) promjena: gubljenje aspiracije, gubljenje labiovelara, gubljenje slogotvornih sonanata, baltoslavenski suglasnički sustav, promjena *s* u *h* (pravilo ruki ili iurk-formula), razvoj palatoalveolara (satemizacija). Treći i peti tip pojava vrlo se detaljno razmatraju u poredbenoj perspektivi. Kada se izlaže baltoslavenski suglasnički sustav, možda je trebalo reći koju riječ o naravi 'baltoslavenske jezične zajednice', odnosno o rezervama dijela lingvista prema njoj.

Klasičnomu praslavenskomu i općeslavenskim promjenama posvećeni su peti i šesti razdjel. Uz detaljnu raspravu i usporedbu različitih pogleda na pojedine pojave, sustavno se izlažu temeljne pojave klasičnoga praslavenskoga (Urslavisch): stapanje *a* i *o*, zakon otvorenih slogova, razvoj protetskih suglasnika i sprječavanje zijeva, slogovna harmonija, prva (regresivna) palatalizacija velara (alternacije u oblicima morfema: *k:č*, *g:ž*, *h:š*, *sk:šč*, *št*, *zg:ždž*, *žd*, primjerice u tipu *sluga:služiti*, *krik:kričati* i dr.), prilagodba samoglasnika ili prijeglas (zamjena stražnjih samoglasnika prednjima iza palatalnoga suglasnika, npr. **sjūti* → **sjīti* → *šiti* i dr.). Promjene u općeslavenskom (Gemeinslavisch) također su izložene prema pojavama (tipu pojava) u nizu potpoglavlja, s time da se u tumačenju pojedinih od njih, kada je to nužno, supostavljaju različita tumačenja prije nego se predloži rješenje koje zastupa sam Autor. Druga (regresivna) palatalizacija velara (**kai* → **kē* → *ce* i sl., **gai* → **gē* → *dze*, *ze* i sl., **hai* → **hē* → *se*, *še* i sl., itd., npr. **kainā* → **kēnā* → starosl. *čēna*, hrv. *cijena* i dr.) i treća (ili progresivna) palatalizacija velara (*k* → *c*, *g* → *dz*, *z*, *h* → *s*, *š*, npr. u *otac*, *kupac*, *ovca*, ili pak **īngā* → starosl. *jēza*, hrv. *jeza*, **stīgā* → starosl. *stbza*, hrv. *staza* itd.) detaljno su prokomentirane sa stajališta kronologije i s arealnog stajališta (s gledišta pojedinih jezika ili skupina). Jotaciji, ili djelovanju fonema *j* na prethodni suglasnik (sve suglasnike, osim samoga *j*), kao općeslavenskoj pojavi, i srodnim promjenama posvećeno je također opsežno potpoglavlje u kojem se raspravlja o fonetskim i fonematskim uzrocima promjene, o razlikama među refleksima na pojedinim areama i sl. Slijede zatim analize postanka nosnih samoglasnika (npr. u **desīmtī* → *desętb* → hrv. *deset*, **rānkā* → *raka* → hrv. *ruka*, i sl.) kojemu je posljedica otvaranje slogova. Pojednostavnjenje suglasničkih skupina *tl*, *dl* (npr. hrv. */su/sreli* ← *-sretli*, **sadlo* → hrv. *salo* i sl.) nije bila dalekosežna promjena, ali je provedena samo na dijelu slavenskoga prostora u potpunosti, a na dijelu pak nesimetrično. Detaljno je komentirana meta-teza likvida (npr. **kórva* → hrv. *krava*, **gōlsū* → hrv. *glas*, **bergū* → hrv. *bri-jeg* i sl., uključivo i istočnoslav. polnoglasije), a za tumačenja (npr. kronologije promjena), kao i u drugim razdjelima, obilno se koriste i primjeri iz toponomastike te posuđenice iz neslavenskih jezika. U nastavku se prikazuju i detaljno tumače specifične slavenske pojave kao što su prijelaz kvantitete u kvalitetu u

samoglasničkom sustavu, razvoj jerova, stapanje *y* i *i*, razvoj *jata*, stezanje samoglasnika razdvojenih glasom *j*, te na kraju daje sažet prikaz suglasničkoga razvoja i pojava suglasničke korelacije po umekšanosti.

Popis upotrijebljene literature na kraju knjige obuhvaća djela kojima se Autor služio i koja, u ovom ili onom smislu, smatra relevantnima za pitanje kojim se bave. Kada se radi o toliko širokoj temi, uvijek bi se moglo prigovarati da nisu zastupljeni ovi ili oni autori, djela s ovog ili onog kulturnog ili jezičnog područja; no čini se da je Autoru najbitnija kronološki posljednja relevantna informacija, pa zato »nedostaju« iz popisa pojedini autori i djela koji se nalaze u gotovo svim sličnim izdanjima. No iz pedagoških razloga, kao i zbog još uvijek razmjerno teške dostupnosti ove vrste literature našim studentima, možda su se mogla uvrstiti i djela kao *Michael Meier-Brügger, Indogermanische Sprachwissenschaft* (2002; preradeno i dopunjeno izdanje Kraheove knjige) za indoeuropski ili pak *Herbert Bräuer, Slavische Sprachwissenschaft* (I., 1961, II. 1969. itd.), kao i neka skromnija djela na ruskom i drugim slavenskim jezicima. No literatura se uvijek odabire ovisno i o tipu čitatelja kojima je namijenjena. Autoru treba zahvaliti što se latio ovoga mukotrpnog posla, s nadom da će uskoro objaviti i poredbenu slavensku morfologiju i tvorbu riječi te da će smoći snage nastaviti rad na usustavljenom poredbenom prikazu slavenske sintakse i leksika.

August Kovačec

Antonio Barcelona (Ed.); *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective*, Mouton de Gruyter, Berlin/New York, 2000

Since the beginnings of cognitive linguistics, metaphor took pride of place within the cognitive linguistic community (e. g. *Metaphor in cognitive linguistics* ed. by Raymond Gibbs, Jr. and Gerard J. Steen, Amsterdam: John Benjamins, 1999). Metonymy, on the contrary, did not enjoy much initial attention, but it has gradually become as intriguing a topic of investigation as metaphor (*Metonymy in language and thought* ed. by Klaus-Uwe Panther and Günter Radden, Amsterdam, John Benjamins, 1999). Besides a number of individual articles discussing the relationship between metaphor and metonymy (Goosens 1990, Croft 1993, Langacker 1993 and Kövecses and Radden 1998) there are now at least two recent collections of fruitful research on some of the open issues regarding metaphor and metonymy, of their interaction and of the distinction between the two. First, a book edited by R. Dirven and R. Pörings *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, Berlin, Mouton de Gruyter, 2002 and the book under review here, *Metaphor and Metonymy at the crossroads: A cognitive approach*. Ed. by Antonio Barcelona. (Topics in English linguistics 30). Berlin: Mouton de Gruyter, 2000. Although some of the basic ideas appearing in this collection were not entirely new to cognitive linguistic community at the time they were presented, to the reader this book represents

a concentrated effort at elucidating some interesting aspects of metaphor and metonymy that had already started to attract more and more attention.

This book emerged from the soil of fruitful discussions and presentations that took place at two conferences; the Fifth International Cognitive Linguistics Conference (Free University of Amsterdam, July 1997) and the Fourth Conference of the European Study of English (Lajos Kossuth University, Debrecen, Hungary, September 1997). It is divided into two main parts. The first part contains six contributions which are concerned with some theoretical issues regarding metaphor, metonymy and especially the relationship between the two. The papers belonging to the second part all focus on metaphor and metonymy in language structure and discourse, and are subdivided into two sections. The first section deals with metaphoric and/or metonymic motivation of grammar and semantic change; the second section explores the applications of cognitive linguistic ideas about metaphor and metonymy to some new areas of research.

In the introduction, Editor Antonio Barcelona presents three ways in which metaphor and metonymy can be regarded as being at the crossroads. First, the theory is at a point at which its basic assumptions can be assessed against some new theoretical insights, like e. g. the nature of metonymy or the theory of blending. Second, given the growing interest in metonymy, there emerged the need to address specifically the relationship between metaphor and metonymy. Third, the theory of metaphor and metonymy is being applied to ever new domains of research. Barcelona then presents some basic ideas of the cognitive theory of metaphor and metonymy shared by most contributors and thereby manages to pull some theoretical threads together. But quite apart from these general point of convergence, many papers in this volume diverge on some further assumptions, definitions and terminology, thereby reflecting “... some of the healthy diversity of views which keep cognitive linguistics alive... (2000: 2)”. Barcelona next presents some basic problems in current research before briefly commenting on each of the contributions.

The first section focusses on “The interaction of metaphor and metonymy, and other theoretical issues”. It opens with Barcelona’s paper *On the plausibility of claiming a metonymic basis for conceptual metaphor* suggesting the most radical proposal of all, namely that *all* metaphors are motivated by metonymy. One of the most convincing arguments in favor of his hypothesis is the detailed and convincing illustration of the metonymic basis of some metaphors (e. g. synaesthetic metaphors like *sweet music*, *loud color*) that had earlier been explicitly invoked as examples of pure metaphors. Not only does Barcelona tease apart a few random examples but also proposes different kinds of metonymic bases of metaphor. He also explores the effects of his proposal for the Invariance Principle, which he reinterprets as a metonymic constraint on metaphor. Given the general nature of this constraint, its metonymic reinterpretation could lend the strongest support to this radical hypothesis. Barcelona concludes by citing two similar approaches to this problem, namely, Kövecses’s idea of simple metaphors as central mappings in complex metaphors (in the volume under review) and Grady’s (1997) distinction between compound and

primitive metaphors; whereby the central mappings and primitive metaphors would be closer to their experiential (metonymic) motivation. Barcelona does not make reference to the paper by Susanne Niemeier in the volume under review; but Niemeier joins his radical camp on the issue of the metonymic basis of all metaphors.

Neither Günter Radden nor Ruiz de Mendoza subscribe to such a strong view. Both authors see the relation between metaphor and metonymy as a matter of a continuum ranging from metaphor on the one end to metonymy on the other. Radden carefully avoids being interpreted as adopting the most extreme view like Barcelona's and explicitly states that not all metaphors are to be interpreted as having a metonymic basis. Still, in his account of the metonymy–metaphor interface that takes the form of UP FOR MORE → MORE IS UP conceptual continuum, i. e. in his account of the metaphorical end of it, he does allow for traces of metonymy. In examples like *soaring prices* and *exploding prices* “the metaphor may still be said to be grounded in metonymy but is certainly more at the metaphorical end” (2000: 95). According to Radden, this fuzzy in-between area accounts for many competing analyses of linguistic phenomena as being either a matter of metonymy or of metaphor. Radden further discusses a number of ways that contiguity underlies either metonymy, or metaphor motivated by metonymy or pure metaphor. Contiguity relations are proposed to derive from 4 sources: conceptual correlation, implicature, category structure and cultural models.

Ruiz de Mendoza opposes the traditional interpretation of metonymy as being of referential character: according to him, this too narrow view derives from failure to recognize that both metaphor and metonymy can have both referential and predicative uses. This is precisely what Ruiz de Mendoza bases his metonymy–metaphor continuum on. His scale covers the ground from many correspondence metaphors through one correspondence metaphors and predicative metonymies to referential metonymies. The author also challenges the traditional typology of metonymic relations: part for whole, whole for part and part for part; adducing some arguments against the existence of the last type.

Turner and Fauconnier's main focus is on repeating the fundamental aspects of the theory of conceptual integration, especially as it supersedes standard two-domain accounts of conceptual metaphor. A range of examples are adduced to illustrate the workings of conceptual integration mechanisms and to show how they can improve on some earlier analyses (e. g. *I could see the smoke coming out of his ears*). The chapter proceeds with a detailed analysis of some examples adduced to show the operation of the metonymy projection constraint, one of the optimality principles on integration networks.

Kurt Feyaert proposes a two-fold theoretical refinement of Lakoff's (1993) Inheritance Hypothesis, and that on the basis of results of his analysis of several idioms structuring the target concept STUPID. First, Feyaerts observes that it is not only metaphors but also metonymies that are organized into complex systems structured against the vertical scale of increasing; i. e. decreasing schematicity. Second, metaphoric and metonymic hierarchies may interact at the most specific levels in conceptual hierarchies, which may bring about a

new kind of relationship between the source and the target. This would mean that, contrary to the classical formulation of the Inheritance Hypothesis, the relationship between the two domains need not keep constant down the conceptual hierarchy.

Zoltán Kövecses does an excellent job tying into a coherent picture several interlocking notions: the scope of metaphor, main meaning focus, central mappings, simple metaphors and complex metaphors; and all that in the context of Langacker's (1987) characterization of *central knowledge*. Kövecses shows how, by analysing all the possible target domains structured by a single source concept (scope of metaphor), we can easily isolate new metaphoric systems. Although metonymy is not the topic of this contribution, the author still takes a stand on the issue of the relationship between metaphor and metonymy, and in a note characterizes central mappings (mapping of central, i. e. partial knowledge) as ultimately being metonymic in character (referring the reader to Barcelona's paper in the volume under review here and to Kövecses and Raden (1998) for more details).

The second part of the book starts with the illuminating paper by L. Goossens, who discusses the historical development of epistemic meanings of modal auxiliaries. Goossens is interested in step-by-step developments; as they may have occurred in actual language use. This particular consideration, supported by his empirical analysis of actual historical data, militate against the view that metaphor and metonymy effect this kind of meaning extension (contrary to E. Sweetser's (1990) analysis and to almost default expectations). Instead of 'abrupt' one-stage meaning extensions triggered by metaphor and metonymy, Goossens proposes a series of links leading from subject-internal to epistemic or subjective senses. Each new link represents novel uses partially sanctioned, in the sense of Langacker (1987), by the categorizing structures higher up the sanctioning chain.

Another paper in this volume, by Peter Pelyvás, also criticizes Sweetser's analysis of metaphorical extension from root to epistemic modal meanings. Pelyvás claims that Sweetser's proposal leads to the violation of the Invariance Hypothesis, which is one of the basic constraints on metaphorical mappings. This, in conjunction with some other related issues, has led Pelyvás to propose an alternative account of meaning extensions of *may* according to which both deontic meaning and epistemic meaning developed out of a third, *ability* meaning of *may* that is no longer present in English. Crucial in his proposal of the development of both deontic and epistemic meaning is Langacker's (1991) notion of *subjectification* or rather a modified version thereof; which has led to progressive inclusion of the speaker/conceptualizer into the objective scene. The author also proposes a reanalysis of *must* along similar lines. The article itself is very dense, but insightful, and is certainly of great interest to readers whose research interests lie within this particular domain.

Klaus Uwe-Panther's and Linda Thornburg's contribution is an excellent account of how metonymy allows for more flexible uses of grammatical constructions in English. The EFFECT FOR CAUSE metonymy accounts for the felicity

citous uses of stative verbs in constructions 'reserved' for action predicates, e. g. *Stand behind the yellow line; Know this chapter by next Tuesday*. This tendency is shown to be at work in English, but not in German which prefers the use of a related action verb. This paper is especially illuminating as it allows for language-specific tendencies to coexist within a single underlying cognitive linguistic theoretical framework.

Semantic change, but this time in relation to lexical meanings, is the topic of paper by Verena Haser. The author gives an empirical analysis of lexical meaning changes motivated by metaphor across a range of different, genetically unrelated languages; e. g. metaphorical extension from verbs of perception and other semantic fields. However, beyond the interesting empirical data lending support to the already familiar metaphorical patterns, and a few critical but useful remarks on the generality of and discovery procedures for image-schemata, this paper dissolves into a list of examples to which the author does not append any comments or detail of the underlying mapping processes.

Susanne Niemeier charts a network of meanings of expressions of emotions involving the lexeme *heart*. These expressions are shown to be based on the complex folk model of the heart as the site of emotions. Her analysis of such expressions bears strong affinities to Barcelona's proposal that emotion metaphors, or rather all metaphors, are based on prior metonymic mappings. Although Niemeier showed convincingly that this is indeed the case with emotion metaphors, emotion metaphors are probably not the best candidates to generalize from as they represent arguably the clearest and most undisputed examples of metonymy-based metaphors. Niemeier's position is also akin to Goosens' idea that instead of a matter of metaphoric extensions, polysemy may also result from a series of small metonymic steps leading from the prototype to more extended senses.

The papers in the second section of the second part of the book explore the workings of metaphor and metonymy in discourse. This section begins with a paper by Margaret H. Freeman, which is a proposal of a theory of literature, the adequacy of which would be guaranteed by its marriage to cognitive linguistic theory. Freeman specifically illustrates the application of metaphor and conceptual integration to the interpretation of poetry.

Diane Ponterotto discusses another form of discourse, namely conversation, where metaphor may have a vital structuring role. On the basis of a brief excerpt from a film script and an authentic recorded conversation the author proposes that the function of conceptual metaphor is to guarantee cohesion/coherence of conversation, which is a prerequisite for successful communication. However, in our esteem, more empirical analyses are needed to situate precisely the role of metaphor within the overall framework of other conversation structuring mechanisms.

Metaphor is also examined in the context of media language. Esra Sandikcioglu presents an analysis of the news coverage of the First Gulf War, developing on some ideas first proposed by George Lakoff in 1992. This chapter represents a further empirical confirmation of the basic claim of the theory of

conceptual metaphor, namely, that metaphor structures not only language, but also thought and action. Sandikcioglu sees metaphors in this particular context as being embedded within the larger framework of the study of Orientalism, whereby Orientalism is presented as an idealized cognitive model the West has created about the Orient. Despite the plausibility of the overall design of the conceptual framework, the reader might disagree on some specific proposals. Namely, the author invokes some further “linguistic mechanisms” *besides metaphors* used in news coverage of the Gulf War. Although the notion of linguistic mechanism is used in the sense of frame-evoking linguistic mechanisms (see Sandikcioglu’s fn. 11); the reader may find it difficult to treat as different from metaphor, the “formula as in ‘the Joker of Baghdad had more tricks up his sleeve’”(p. 306); or the use of names of some famous historical figures like Adolf Hitler to refer to Saddam Hussein.

The paper by Friedrich Ungerer is an excellent account of the role that metaphor and metonymy play in advertising. The author performs a painstaking analysis of the interplay of the GRABBING metonymy (PHYSIOLOGICAL REACTION FOR THE EMOTION OF DESIRE) and the VALUE metaphor (DESIRED OBJECT IS VALUABLE OBJECT) in its various manifestations in advertisements. He also points to the tendency for advertising strategies to rely more and more heavily on novel metaphorical solutions as the attention-grabbing potential of simpler VALUE metaphors wears out. Introducing novel attention-getting source concepts into adverts sometimes means introducing repulsive concepts or images, which is a potential trigger for uncalled-for inferences outside the advertising domain. However, within this particular domain Ungerer identifies muting mechanisms whose purpose is to block undesirable effects.

On the whole, this book is a source of many valuable contributions. Its purpose and effects may be subsumed under three statements. First, the book lends strong support to most of the fundamental ideas of cognitive linguistics. Second, it casts critical light on some of its aspects and invites their further discussion and more extensive empirical research. Third, it opens new avenues of research in some other domains like advertising and literary theory.

Gabrijela Buljan

References

- Croft, William (1993). The role of domains in the interpretation of metaphors and metonymies. *Cognitive Linguistics* 4, 335–370
- Dirven, Rene, Pörings, Ralph (Eds.) *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, Berlin, Mouton de Gruyter, 2002
- Gibbs, Raymond, Jr., Steen, Gerard J. (Eds.) *Metaphor in cognitive linguistics*. Amsterdam, John Benjamins, 1999
- Goosens, Louis (1990). Metaphonymy: the interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action. *Cognitive Linguistics* 1, 323–340.
- Grady, Joseph E. (1997). THEORIES ARE BUILDINGS revisited. *Cognitive Linguistics* 8, 267–290
- Kövecses, Zoltán, Radden, Günter (1998). Metonymy: developing a cognitive linguistic view. *Cognitive Linguistics* 9, 37–77

- Lakoff, George (1992). Metaphor and war: the metaphor system used to justify war in the Gulf. In: Pütz, Martin (Ed.), *Thirty Years of Linguistic Evolution: Studies in Honour of René Dirven on the Occasion of his Sixtieth Birthday*. John Benjamins, Amsterdam, pp. 463–481
- Lakoff, George (1993). The contemporary theory of metaphor. In: Ortony, Andrew (Ed.), *Metaphor and Thought*. Second edition. Cambridge et al. Cambridge University Press, pp. 202–251.
- Langacker, Ronald, W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar, Vol I: Theoretical Prerequisites*. Stanford University Press
- Langacker, Ronald, W. (1991). *Foundations of Cognitive Grammar, Vol II: Descriptive Application*. Stanford University Press
- Langacker, Ronald, W. (1993). Reference–point constructions. *Cognitive linguistics* 4, 1–38
- Panther, Klaus-Uwe, Radden, Günter (Eds.) *Metonymy in language and thought*. Amsterdam, John Benjamins, 1999
- Sweetser, Eve (1990). *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*. Cambridge University Press, Cambridge